

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

**Kulturní odkaz Františky Terezie Emerencie Xavery Běhálkové
na Tovačovsku**

Jitka Peřinová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen citovanou literaturu a zdroje. Jako autorka práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s vytvořením této práce neporušila autorská práva třetích osob.

Datum

Jitka Peřinová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavlu Krákorovi, PhD., za cenné rady a odborné vedení při zpracování tématu. Dále bych ráda poděkovala paní Zdeně Ludvové za poskytnutí materiálů.

Obsah

Úvod	1
1 Vymezení krajiny Hané	3
1.1 Oblast Tovačovska.....	5
2 Historický kontext	6
2.1 Habsburská monarchie 1850-1910	6
2.2 Stručná historie Tovačova.....	8
2.3 Situace v Tovačově 1850-1910.....	13
3 Životní cesta Xavery Běhálkové.....	15
3.1 Mládí.....	15
3.2 Studium.....	18
3.3 Původ uměleckého jména Xavera.....	19
3.4 Kulturní činnost	20
3.5 Spolupráce s Muzejním spolkem v Olomouci.....	23
3.6 Výstavní a sběratelská činnost.....	25
3.7 Spolupráce s Leošem Janáčkem.....	28
3.8 Závěr života	29
4 Nářečí a kroje.....	30
4.1 Mužský kroj	31
4.2 Ženský kroj	32
5 Pokračovatelé tradic.....	34
5.1 Taneční kroužek Hanáček Tovačov.....	34
5.2 Taneční soubor Hatě Tovačov	36
6 Využití tématu ve výuce Výchovy k občanství a Dějepisu na základní škole	40
6.1 Člověk ve společnosti	40
6.2 Modernizace společnosti.....	41
Závěr	43

Seznam použitých zkratek	44
Seznam použitých zdrojů.....	45
Přílohy	47
ANOTACE	61

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem si zvolila, jelikož jsem dlouholetou členkou hanáckého tanečního souboru Hatě a chtěla jsem zjistit více o folklórní minulosti města Tovačova. Doposud jsem narážela jen na strohé zmínky o Xaveře Běhálkové, ale podvědomí mi dávalo tušit, že se jednalo o velmi významnou osobnost Tovačova. Františka Terezie Emerencie Xavera Běhálková patřila v oblasti národopisu na přelomu 19. a 20. století beze sporu k nejvýznamnějším osobnostem etnografie na Moravě. Cílem mé práce je především představit Xaveru Běhálkovou jako významnou národní buditelku, sběratelku a podporovatelku národních snah.

První část práce je věnována konkrétnějšímu vymezení oblasti Hané z hlediska geografického a zdůrazňuje především rozsáhlost tohoto území. Tato část rovněž představuje ráz zdejší krajiny, jakožto významný činitel ovlivňující život místních obyvatel. Zaměřuje se hlavně na oblast Tovačovska jako na stěžejní území působnosti Xavery Běhálkové.

Druhá část pojednává o situaci v Habsburské monarchii v období Bachova neoabsolutismu, po kterém přichází potřeba reformy. S touto skutečností souvisí i nová ústava z roku 1861 a víra Čechů v lepší postavení v rámci Habsburské monarchie, což v konečném důsledku vedlo k posilování národního uvědomění a s tím souvisejícím zakládáním vlastenecky orientovaných spolků. Závěr kapitoly patří historii města Tovačova od jeho vzniku až do současnosti. Podrobněji se věnuje situaci ve městě v době života Xavery Běhálkové a snaží se ji osvětlit v kontextu událostí v Habsburské monarchii ve 2. pol. 19. století.

Jádrem celé práce je část třetí, popisující Xaveřino mládí, léta studia, její působení na kulturní scéně a spolupráci s Muzejním spolkem v Olomouci. Dále je zde charakterizována její rozsáhlá sběratelská a výstavní činnost, potom spolupráce s Leošem Janáčkem a závěr patří konci jejího života.

Část čtvrtá přibližuje hanácké nářečí užívané na Tovačovsku, i s územními odlišnostmi. Na tuto pasáž navazuje popis hanáckých krojů, ve kterém je kroj představen jako ten nejkrásnější vůbec. Analyzován je detailně hanácký kroj mužský i ženský, oba ve dvou provedeních. Vytknuty jsou rozdílnosti mezi krojem pracovním a svátečním.

Pátá část se zaměřuje na přímé pokračovatele Xavery Běhálkové. V 50. letech 20. století, po dlouhé folklórní nečinnosti, oživila hanácké tradice Milada Ženčáková, jež nejdříve působila jako vedoucí dětského souboru, na který později navázala se souborem

dospělých. Další pokračovatelkou byla Zdena Ludvová, která na postu vedoucí působí dodnes. Dále je rovněž představena současná činnost hanáckých souborů v Tovačově.

Závěrečná část se zabývá využitelností tématu v kurikulu, konkrétně ve výuce předmětů Výchovy k občanství a Dějepisu na druhém stupni základní školy. V rámci výuky Výchovy k občanství je téma velmi dobře aplikovatelné do učiva souvisejícího se specifiky našeho regionu, popřípadě obce. Ve výuce Dějepisu je část práce využitelná v učivu týkajícím se utváření novodobého českého národa, s důrazem na regionální aspekt tématu.

1 Vymezení krajiny Hané

Oblast Hané si mnozí představují jen jako nevelké území kolem krajského města Olomouce. Realita je ale poněkud jiná. Oblast Hané zabírá nemalou část Olomouckého kraje. Haná je úrodná krajina, která je od pradávna zobrazována jako území pokryté zlatými lány obilí a kterou protéká, ze severu na jih, páteřní řeka Morava. Tato oblast byla vždy považována za neúrodnější, díky velkým výnosům plodin, které svým obyvatelům poskytovala. Území není zcela celistvé, jednotlivým prvkem je mírně zvlněná rovina, která poskytuje výborné pěstitelské podmínky. Každá část má své specifikum a jako takové se projevuje v různých oblastech lidové kultury. Název „Haná“ pro tuto oblast je odvozen od nevelké říčky Haná, která je pravým přítokem řeky Moravy a jejíž pramen lze vystopovat až na Dražanské vrchovině.¹ Nadmořská výška na Hané se pohybuje okolo 260–290 m.n.m. Nejvyšší horou, která je označována jako „hanácký Mont Blanc“, je Velký Kosíř s nadmořskou výškou 442 metrů a patří do nejjižnějšího výběžku Zábřežské vrchoviny. V malebné krajině lze objevit i nemálo rybníků. Historie rybníkářství na Hané sahá až do hlubokého středověku. Novodobějším prvkem jsou vodní plochy vzniklé těžbou šterkopísku a také přehrady, které jsou často využívány pro rekreační účely. Mírné podnebí s průměrnou roční teplotou pohybující se okolo 8 °C a dostatečný srážkový úhrn, který činí kolem 600 mm, přináší výborné podmínky pro pěstitelsky náročné rostliny.²

Oblast Hané je rozdělena na tři hlavní podoblasti, a to konkrétně na severní, střední a jižní. Lemujícími pohořími jsou ze severu Jeseníky, z východu Oderské vrchy, ze západu Dražanské vrchovina a na jihu můžeme nalézt Chřiby. Důležitými a zároveň největšími městskými centry jsou Zábřeh na Moravě, Litovel, dále jižněji Olomouc, Prostějov, Přerov a na nejjižnějším cípu se rozprostírají města Kroměříž a Vyškov. Haná sousedí s několika národopisnými oblastmi. Na severu je to Slezsko a Lašsko, na východě Valašsko, na jihu Brněnsko a na západě Horácko. Rozhodně nelze říci, že by tyto oblasti byly od sebe vzájemně izolované a neměly jedna na druhou vliv. Přesto Haná jako celek má svá specifika, která se projevují v charakteristickém dialektu, oděvu, tanci, hudbě i v tradicích.³

---

¹ MAŇÁKOVÁ, Magdalena, Jitka MATUSZKOVÁ a Jarmila VRTALOVÁ. *Taneční medailony obcí Hané, Lašska a Slezska: lidové tance z Čech, Moravy a Slezska : III. řada* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 5 [cit. 2019-03-04].

² DVORÁČEK, Petr a Jiří RŮŽIČKA. *Haná: Olomoucko, Prostějovsko, Přerovsko*. Praha: Levné knihy, 2008, s. 11–12.

³ MAŇÁKOVÁ, Magdalena, Jitka MATUSZKOVÁ a Jarmila VRTALOVÁ. *Taneční medailony obcí Hané, Lašska a Slezska: lidové tance z Čech, Moravy a Slezska : III. řada* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 5–6 [cit. 2019-03-04].

Typickými obyvateli Hané jsou Hanáci. Jejich svérázné vlastnosti a osobitá povaha je zcela odlišovala od ostatních obyvatel Moravy. Obývali území mezi Vyškovem, Prostějovem, Přerovem, Olomoucí a Kojetínem (viz příloha č. 1). Obyvatelé označovaní jako „Blatáci“ („Blatňáci“ či „Blat’ané“) obývali území, kterým protékala řeka Blata.⁴ Tato oblast byla považována za primární území Hanáků a lze ji dohledat ve starých mapách pod názvem „Svatá Haná“. Postupně se území rozšiřovalo a bylo zavedeno různé označení obyvatel, dle území.⁵ Hanáci „Žábečáci“ (či „Žábečváci“) žili na levém břehu Bečvy, a to konkrétně od Přerova až po Otrokovice. Obyvatelé Tovačovska se nazývali „Moravjáci“ a na Kroměřížsku a Hulínsku „Zámoravjáci“ (či „Zámoravčáci“).

Kolem obcí Jevíčko a Konice se rozprostírá oblast tzv. malá Haná. K Hané tuto oblast řadíme díky převládajícímu hanáckému dialektu. Z pohledu vizuálního, konkrétně krojového patří spíše k Horácku. Mezi další okrajové části řadíme podhostýnské nebo též bystrické Záhoří, centrem je Bystřice pod Hostýnem. Dále lipenské Záhoří s centrem v Lipníku nad Bečvou, skupina obyvatel je zde označována jako Podhoráci. A mezi poslední okrajovou část Hané patří Brněnsko. Opět zde převládá hanácký dialekt, stejně jako v oblasti malé Hané, ale kroje, tanec a hudba se blíží spíše ke Slovácku.⁶

V současnosti je pro Hanou stále charakteristická zemědělská výroba, spolu s potravinářským průmyslem. V menší míře je zastoupen průmysl strojírenský, chemický a oděvní. Region protíná jedna z páteřních železničních tratí s železničním uzlem v Přerově. V posledních letech bylo uskutečněno mnoho projektů na podporu cykloturistiky. Byla vystavěna hustá síť lokálních cyklostezek, které navazují na dálkové trasy. Neopomenutelná je též historická hodnota mnohých památek, ať už přímo v Olomouci či jeho okolí. Velkým přínosem je také podpora hanáckého folklóru, díky němuž opět ožívají skoro zapomenuté tradice, písně a zvyky.⁷

---

⁴ MAŇÁKOVÁ, M., Jitka MATUSZKOVÁ a Jarmila VRTALOVÁ. *Taneční medailony obcí Hané, Lašska a Slezska: lidové tance z Čech, Moravy a Slezska : III. řada* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 5–6 [cit. 2019-03-04].

⁵ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997, s. 17. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města.

⁶ MAŇÁKOVÁ, Magdalena, Jitka MATUSZKOVÁ a Jarmila VRTALOVÁ. *Taneční medailony obcí Hané, Lašska a Slezska: lidové tance z Čech, Moravy a Slezska : III. řada* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010, s. 5–6 [cit. 2019-03-04].

⁷ DVORÁČEK, Petr a Jiří RŮŽIČKA. *Haná: Olomoucko, Prostějovsko, Přerovsko*. Praha: Levné knihy, 2008, s. 16–17.

1.1 Oblast Tovačovska

Město Tovačov leží v samém srdci úrodné Hané, nedaleko soutoku řek Moravy a Bečvy. Pro okolí města jsou typické rozsáhlé rybníční a jezerní vodní plochy. Dnes jsou rybníky využívány pro chov ryb, rekreaci a jezera jako zdroj pitné vody. Dříve se v okolí nacházely hluboké lužní lesy a bažiny. Město je středem pomyslného čtverce důležitých moravských měst na severu města Olomouce, na východě města Přerova, na jihu města Kroměříže a na západě města Prostějova. Díky této strategicky významné poloze byl významným centrem po staletí. Jeho výhodná poloha v úrodné rovině i poloha ve středu významných moravských měst zaručovala nejen rozkvět hospodářský, ale mnohdy i politický. Již v dávné historii patřily pod panství Tovačov mnohé okolní vesnice. Dnes již tomu tak není, ale jistá spádovost je znatelná. Z obcí okolo se jedná především o Ivaň, Klopotovice, Troubky, Lobodice a Oplocany.⁸

Tovačov leží na jihu Olomouckého kraje. Spadá pod mikroregion Střední Haná, současně s dalšími 14 městy či obcemi, kterými jsou Ivaň, Kojetín, Křenovice, Lobodice, Měrovice nad Hanou, Němčice nad Hanou, Obědkovice, Oplocany, Polkovice, Stříbrnice, Troubky, Uhřetice a Záříčí. Tento region se rozprostírá přibližně mezi Olomoucí, Prostějovem, Přerovem, Kroměříží a čítá asi na 23 a půl tisíc obyvatel. Mezi hlavní důvody, proč tento mikroregion vznikl, patří historická provázanost, geografická blízkost a v neposlední řadě kulturní tradice. Mikroregion se snaží pozvednout celkovou životní úroveň obyvatel a tyto snahy jsou primárně směřovány na oblast kultury, hospodářství a sociální rozvoj. Společně se region snaží prezentovat a zvýšit tak celkovou návštěvnost. Podporou malých a středních podnikatelů chce docílit větších výnosů z cestovního ruchu a poklesu nezaměstnanosti. Hlavními strategickými cíli rozvoje jsou infrastruktura, podpora podnikání, životní prostředí a sociální rozvoj.⁹

---

⁸ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 1.

⁹ *Mikroregion Střední Haná* [online]. 2019 [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: <https://www.strednihana.cz/>.

2 Historický kontext

Druhá polovina 19. století přinesla spoustu klíčových událostí. Uvolnění poměrů, v podobě zrušení poddanství, roboty, ochrany státem uznávaného náboženství a zaručení alespoň některých základních občanských práv poskytlo obyvatelům monarchie mnohé změny. Celonárodní touha po alespoň částečném osamostatnění se od Habsburské monarchie vedla k mnoha vlasteneckým snahám, nejen ve větších městech. K rozvoji došlo hlavně v oblasti kultury a společenského života.

2.1 Habsburská monarchie 1850-1910

V Českých zemích je pro období 19. století typické probouzení národa. Dnes toto období označujeme termínem „Národní obrození“ a jedná se o ekonomickou, kulturní, sociální a politickou transformaci. V evropské společnosti lze vysledovat snahy o přechod z feudalismu na kapitalismus. K tomu, aby se něco takového mohlo zrodit, bylo za potřebí několika faktorů. V období, na které se zaměřuji já, už Národní obrození jen doznívá, respektive se plně projevuje i v těch nejmenších vesnicích v monarchii.¹⁰

Od roku 1848 vládl císař František Josef I., který se stal nejdéle vládnoucím panovníkem v rámci Habsburské monarchie. Jeho panování bylo ukončeno až v roce 1916, tedy po 68 letech. V 50. letech se stal ministrem vnitra Alexandr Bach a období jeho vlády je označováno jako „bachovský neoabsolutismus“. Absolutistické pojetí vlády trvalo až do roku 1859. Jeho pozice byla uzákoněna vydáním tří Silvestrovských patentů v prosinci roku 1851. Patenty potvrzovaly zrušení poddanství a roboty, dále zaručovaly některá základní občanská práva. Mimo jiné byla zavedena nová územní organizace státní správy. Mezi přínosy pro monarchii se řadí hospodářský rozvoj a rozkvět obchodu. Byly rušeny cechy, jelikož byly považovány za brzdicí mechanismus kapitalismu. Češi vnímali Bachovu éru velmi negativně. Výuka češtiny byla redukována takřka na minimum a ani český veřejný život na tom nebyl lépe. Významné instituce byly pod dozorem policie. Českému národnímu hnutí bylo dovoleno orientovat se jen a pouze na kulturní záležitosti.

Po pádu Bachova absolutismu bylo nutné monarchii vhodným způsobem reformovat. V říjnu 1860 byl vydán Říjnový diplom, který přislíbil ústavu novou, a byla nastíněna určitá

---

¹⁰ BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1997, s. 60–61.

přestavba budoucího uspořádání státu. V prvním čísle Národních listů, které vyšly 1.1.1861, byl otištěn český politický program. Jeho cílem bylo získat národní rovnoprávnost, občanská práva a samosprávu. Nová ústava, tzv. Únorová nebo též Schmerlingová, vešla v platnost 26. února 1861. Bohužel nenaplnila očekávání většiny národů, tedy kromě rakouských Němců. Podle ústavy byly obnoveny zemské sněmy, nově byla zřízena dvoukomorová říšská rada. Bohužel na své požadavky Češi nedosáhli. Jako vyjádření nesouhlasu k zamítavému postoji říšské rady o nabytí svébytného postavení Českých zemí zahájili čeští poslanci tzv. politiku pasivní rezistence. Přestali se účastnit zasedání říšské rady. Na zemském sněmu v roce 1864 se jim podařilo alespoň prosadit rozdělení středních škol na české, německé a smíšené. V roce 1869 byla rozdělena česká technika na českou a německou. Toto počínání nese důkaz o jisté emancipaci národa. Na podporu českého národa vznikly mnohé spolky, jako Sokol, Hlahol, Umělecká beseda a mnoho dalších. Začínala se pomalu rozvíjet česká kultura v oblasti operní i divadelní tvorby, poezie, publicistiky, malířství a architektury.¹¹

Velkou nadějí Čechů byl vznik Rakouska-Uherska v roce 1867. Obě nově vzniklé části říše měly společného panovníka a společná ministerstva války, obrany, financí a zahraničních věcí. Tato autonomie se zamlouvala i Čechům, jejich žádostem nebylo nikdy vyhověno. Nesouhlas s neměnným se postavením českého národa byl vyjádřen mnohými protesty. Na historii Čechů jako samostatného národa bylo upozorněno převozem českých korunovačních klenotů z Vídně do Prahy a též položením základního kamene Národního divadla v roce 1868.¹²

Ve druhé polovině 19. století došlo k zásadní reformě školství a Češi patřili k nejméně vzdělanějším obyvatelům Habsburské monarchie. Po absolvování školy obecné mohly děti pokračovat se vzděláváním ve škole měšťanské nebo na klasickém gymnáziu, reálce, reálném gymnáziu nebo na obchodní akademii. Celé vzdělávání bylo možno realizovat v českém jazyce, ale až po rozdělení Karlo-Ferdinandovy university v roce 1882 a již výše zmíněné pražské techniky. Velkým počinem bylo vydání Ottova slovníku naučného, který patřil mezi nejlepší encyklopedie své doby.¹³ Vysoká vzdělanost českých obyvatel zapříčinila i zájem o čtení knih. Velice módní se stalo zakládání knihoven, které fungovaly při školách, farách, obcích atd. Každý spolek se snažil mít knihovnu vlastní. Přesto se knihy pro náročnější čtenáře mezi prostý lid moc nedostávaly a lidé si vystačili s přílohami ke kalendářům, snáři, romány a dalšími díly

---

¹¹ BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ a kol. *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1997, s. 96–99.

¹² Tamtéž, s. 110–111.

¹³ Tamtéž, s. 132–133.

nízké kulturní hodnoty. Význam kultury přesto neustále rostl. Zakládány byly ochotnické divadelní spolky a taneční kroužky. Nejdůležitější organizací této doby byla tělovýchovná jednota Sokol. Právě sokolovny se stávaly dějištěm mnoha kulturních a nejen sportovních akcí.¹⁴

2.2 Stručná historie Tovačova

Historie města sahá až do dávných dob. Výhodná poloha u řek Moravy a Bečvy a zároveň špatně přístupný bažinatý terén poskytoval jisté bezpečí a stal se tak vhodným místem pro založení nové osady. Pravěké nálezy potvrzují osídlení této oblasti již v období popelnicových polí. Za významný lze označit kosterní nález ženy v pozici na zádech a k ní přiložené nádoby, prokazatelně vyrobené na hrnčířském kruhu.¹⁵

První písemnou zmínku o Tovačově lze najít ve falzu z roku 1203, kdy na listině je uvedeno jméno Pomněn a Vok z Tovačova. První pravá listina opět se jménem Vok z Tovačova je datována k roku 1232. Dalším důkazem existence Tovačova je listina, na které je dne 5. dubna 1297 připomínám farář Jakub.¹⁶ Již ve 13. století byl Tovačov významným správním sídlem, tento fakt dokládá listina krále Jana Lucemburského z 2. července 1321 a je dokladem o tehdejší existenci již města, jelikož v listině je doslova uvedeno „Oppidum et munitio“, tedy v překladu „město a tvrz“. Dále je uveden jako vlastník Tovačova král Jan Lucemburský, který prodává Tovačov, trhovou ves Kralice a osady Hrdibořice, Oplocany, Pivín, Věrovany a Výkleky za 3.000 hřiven grošů českých¹⁷ Jindřichu z Lipé (*1275? – †26.8.1329). Dnes si slavná výročí města připomínáme vždy vztažená k roku 1321.

Náhlá smrt Jindřicha z Lipé zapříčinila přesun majetku na Bernarda z Lipnice, zvaného z Cimburka (*asi 1280 – †1351). Od roku 1399 bylo město v držení Cimburků a s ním i vesnice Tovačovec, Věrovany, Oplocany, Výkleky, Ivaň, Nenakonice a Rakodavy. Tento fakt nám dokládá velký význam pro region již ve 14. století a nejinak tomu bylo i později. Za nejvýznamnějšího představitele rodu Cimburků je považován Ctibor II. Tovačovský

---

¹⁴ BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ a kol. *Dějiny země Koruny české II*. Praha: Paseka, 1997, s. 134–135.

¹⁵ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 1.

¹⁶ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 4.

¹⁷ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 1.

z Cimburka (*4.4.1438 – †26.6.1494). V období mezi léty 1469–1494 vykonával funkci moravského zemského hejtmana. Jelikož byl výborným politikem a státníkem, Tovačov se stal významným centrem Moravy. Je také autorem nejslavnějšího středověkého česky psaného spisu – *Knihy Tovačovská*, kde popisuje právní kodex na Moravě. Nevěnoval se jen politické kariéře, ale v Tovačově nechal založit Nové město tovačovské. Dodnes nám Ctibora připomíná 96 metrů vysoká Španilá věž zámku, kterou nechal postavit v roce 1492 i s renesančním portálem, který je považován za nejstarší renesanční portál na sever od Alp. Jelikož manželství s Eliškou rozenou z Melic bylo bezdětné, po smrti Ctibora přechází majetek na jeho synovce Adama z Cimburka (*asi 1482 – †3.12.1502). Ten ale zemřel náhle a nečekaně a rod Cimburků touto událostí vymírá po meči. Majetek proto přechází na Adamovu matku Johanku rozenou z Krajku (†1531). Ta s manželem Janem ze Šelenberka a na Kosti (* asi 1446 – †1508) prodala tovačovské panství dne 19. června 1503 Vilému z Pernštejna a na Helfštejně (*1438 – †8.4.1521) za 24.000 kop grošů.¹⁸

Dalším významným rodem byli Pernštejní. Tento mocný a bohatý rod vlastnil nemalá panství v Čechách i na Moravě a zařadil se tak mezi tři nejbohatší rody v Českých zemích. V průběhu 16. století za jejich vlády došlo k rozsáhlému budování rybníků. Zakladatelem na Tovačovsku byl Jan z Pernštejna, zvaný Bohatý (*14.11.1487 – †8.9.1548). I místní zámek výrazně změnil vzhled. Za vlády Jana došlo k začátku přestavby z hradu na renesanční vodní zámek. Významným představitelem byl Vratislav II. z Pernštejna, zvaný Nádherný (*9.7.1530 – †27.10.1582). Jeho úspěšná kariéra ve vysoké politice mu vynesla nemalé posty. V roce 1556 získal řád Zlatého rouna, kterým ho obdaroval sám španělský král Filip. Za manželku pojal Marii Maxmiliánu Manrique de Lara v roce 1555. Marie dostala od své matky svatebním darem dřevěnou sošku, která později dostala přízvisko Pražské jezulátko. Soška ji měla za úkol v tak daleké a neznáme zemi, jako bylo České království, ochraňovat. Marie a Vratislav spolu měli 20 dětí, ale bohužel dospělého věku se dožily jen některé. Marie po zemřelých dětech velmi truchlila a na důkaz jejího velkého zármutku začala nosit jen černý šat. Proto v Tovačově vešla do povědomí jako „Černá paní Tovačovská“. Nejúspěšnějším potomkem byla jejich dcera Polyxena, která díky své obratné politice a ctižádosti dosáhla velkých majetků a přiřadila se tak k nejúspěšnějším představitelům rodu Pernštejnů. Po Vratislavovi získal zadlužené panství Jan ml. z Pernštejna (*30.7.1561 – †30.9.1597), který se nevěnoval diplomatickým záležitostem, ale vydal se zcela opačným směrem. Stal se totiž císařským generálem. Bohužel jeho slibná

---

¹⁸ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Španilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 36–37.

kariéra byla ukončena smrtí při obléhání hradu Ráb v roce 1597. Zanechal po sobě tři děti. Syn Vratislav Eusebius se stal také vojákem a byl zabit v jedné z bitev Třicetileté války. Jeho smrtí vymřel rod Pernštejnů po meči.¹⁹

V roce 1597 zakoupil tovačovské panství Štěpán z Illyeshazu na Pezinku a Trenčíně (*5.9.1540 – †5.5.1609). Majetek neměl v držení dlouho a jeho přínos pro Tovačov byl nevýznamný. Nakonec byl moravskou a českou šlechtou donucen tovačovské panství prodat. Ke dni 15. prosince 1600 prodal celé panství Veikartovi, hraběti ze Salm-Neuburgu (*1575 – †1612).

Od roku 1600 vlastnili Tovačovské panství Salmové, kteří si ho zvolili za své rodové sídlo a ve vlastnictví ho měli do roku 1715. Jejich nejvýznamnějším počinem byla dostavba barokní kaple. Stavba trvala přes 100 let, a to od roku 1559. Celkově byla kaple dokončena v roce 1672. Julius ze Salmu a Neuburgu (*1600 – †1655), první majitel z tohoto rodu, se obával tureckých nájezdů a jelikož se mu Tovačov zdál již dostatečně vzdálen, rozhodl se panství koupit. Za svoji oddanost císaři Ferdinandovi II. a Ferdinandovi III. byl dne 11. října 1637 v Kaiserebersdorfu povýšen do hraběcího stavu. Vykonával také funkci nejvyššího moravského sudího a později se stal i zemským moravským hejtmanem. Další majitel panství Ferdinand Julius ze Salmu a Neuburgu (*1650 – †1697) byl pouze přisedícím moravského zemského soudu a jelikož nezanechal žádného mužského potomka, majetek odkázal příbuznému z vedlejší větve Arnoštu Leopoldu Ignáci (1683 – †1.1.1722). Ten Tovačov odprodal v roce 1715 Petřvaldským z Petřvaldu.

Od roku 1715 tedy vládli v Tovačově a okolí Petřvaldští z Petřvaldu. V jejich držení nedošlo k velkému rozmachu panství a spíše se orientovali na rodinné sídlo v Buchlovicích. Rod po smrti Bernarda Jana Petřvaldského z Petřvaldu (*24.5.1735 – †15.5.1763) vymřel po meči a konkrétně tovačovské panství přešlo na rod Kuenburgů.²⁰

Majetek přešel na vzdáleného příbuzného Františka Josefa hraběte z Kuenburgu (*10.4.1714 – †4.6.1793). Ten se rozhodl k přebudování zámku na rodinné sídlo, ale k plánované rozsáhlé a také velmi nákladné přestavbě nikdy nedošlo. I přes nedokončení přestavby se ocitl ve finanční tísní. Pochován je v hrobce pod kostelem sv. Václava v Tovačově. Po smrti hraběte Františka zdědil Tovačov jeho nejmladší syn Arnošt Josef z Kuenburgu

---

¹⁹ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 38–40.

²⁰ Tamtéž, s. 41–42.

(*13.10.1762 – †10.12.1838). V letech 1799-1800 založil dvě nové kolonie, a těmi byly Annov a Arnoštov. Za držení tovačovského panství jeho synem Janem Nepomukem, hrabětem z Kuenburgu (*21.4.1797 – †26.9.1878), došlo k rozsáhlé rekonstrukci panských budov. Zámek byl též udržován. Jelikož zemřel bezdětný, majetek přešel na jeho synovce Františka. František hrabě z Kuenburgu (*13.2.1844 – †24.10.1900) začal s postupným prodejem rodového majetku a nakonec v roce 1887 došlo i na Tovačov.²¹

K výrazné změně rázu celého města i okolí přispěl nový majitel panství židovského původu David, rytíř Gutmann, který získal Tovačov v roce 1887 za 2.700.000 zlatých. Jelikož se svým starším bratrem Wilhelmem vlastnili mnohé doly v ostravsko-karvinském revíru, byli ze 49% majiteli Vítkovických železáren, které vlastnili společně s mocným rodem Rothschildů, mohl si David dovolit velkoryse investovat i v Tovačově. Jelikož oba bratři štědře přispívali na školy, nemocnice, ústavy, byli císařem dne 15. prosince 1878 povýšeni do rytířského stavu. Zámek Tovačov se David rozhodl přebudovat na rodinné sídlo a přistavět nové křídlo se schodištěm ve stylu vídeňské dvorní opery. Celá přestavba se konala v duchu romantismu. Architektem se stal prostějovský rodák Max Fleischer, který dále v Tovačově vyprojektoval školu a novou židovskou synagogu. Po založení cukrovaru v Anníně bylo nutné zbudovat i železnici. Po dlouhých jednáních s radními započal provoz na trati Tovačov–Kojetín v roce 1895. Po smrti Davida v roce 1912 zdědil majetek jeho vnuk Dr. Vilém Hermann Gutmann (*28.9.1889 – †6.3.1966). Vilém byl šestkrát ženatý. Hlásil se k německému nacionalismu, ale i přesto mu byl majetek zabaven německými úřady. Po okupaci Československa se rodina uchýlila do Švýcarska. Tímto rodem končí dlouhá šlechtická éra v Tovačově.²²

Velkostatek Tovačov byl zpětně od 16. března 1939 zabaven a v rámci arizace židovského majetku předán do vlastnictví Německé říše.²³ Ve městě se naplno projevil vznik autonomního Protektorátu Čechy a Morava. Tragicky se do historie zapsal 22. červen 1942, kdy přesně v 11 hodin a 50 minut byli všichni tovačovští Židé odvezeni vlakem do Terezína.²⁴ Většina občanů židovského původu zahynula v koncentračním táboře v Osvětimi. Holokaust přežila pouze Gerta Fleischmanová a Hilda Benediktová. Celkem 17 českých obyvatel zahynulo v důsledku poprav nebo v koncentračních táborech.²⁵ Dne 20. března 1942 byly

---

²¹ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 43.

²² Tamtéž, s. 45–47.

²³ Tamtéž, s. 49.

²⁴ Tamtéž, s. 11.

²⁵ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 16.

demontovány kostelní zvony, celkem jich do Kojetína bylo odvezeno osm. Na sklonku druhé světové války, přesně dne 25. srpna 1944, se nedaleko Tovačova uskutečnila letecká bitva. Ztráty na životech nezanechala žádné, ale mnoho domů bylo poškozeno. Naopak dne 30. dubna 1945 si nálet bohužel vyžádal i několik obětí. Jinak se válka ve městě nijak dramaticky neprojevila. Německé vojsko opustilo Tovačov dne 8. května 1945. Ihned vznikl národní výbor, který se ujal vlády nad městem.²⁶ Od roku 1945 byl spravován zámek Československým státem a tohle období necitlivých zásahů a devastace zejména zámku trvalo do roku 1993. V objektu se nacházelo muzeum socialistického zemědělství, zdravotní středisko, mateřská poradna, hudební škola, zubní ordinace. Sklepy byly využívány zdejšími JZD ke skladování brambor.²⁷ Pozemky bývalého velkostatku byly díky dekretům Dr. Edvarda Beneše rozděleny mezi zemědělce.²⁸

Významnou událostí byl také požár cukrovaru v Anníně v noci z 22. na 23. listopadu 1954. Dnes na jeho místě stojí fabrika na výrobu železobetonových prvků. Srpen 1968 se vryl obyvatelům do paměti. Dne 23. srpna přijely tanky Varšavské smlouvy. V 70. letech navštívil město prezident republiky Ludvík Svoboda a 1. července byl spuštěn provoz těžby šterkopísku ve Skašově. Dne 15. ledna 1974 vzniklo JZD Tovačov sloučením JZD Oplocany a JZD Lobodice. Ke konci 70. let byla slavnostně otevřena nová budova mateřské školy v ulici Kpt. Jaroše s kapacitou 140 dětí. Poslední osobní vlak z tovačovského vlakového nádraží odjel dne 30. května 1981. O rok později byla dokončena nová sportovní hala. V roce 1986 bylo otevřeno nákupní středisko Jednota. Další rok se mohli lékaři ze zámku přestěhovat do nového zdravotního střediska na ulici Široké.²⁹

Prvním demokraticky zvoleným starostou se 8. prosince 1990 stal Vladimír Vybíral. Postupně ve městě vznikaly soukromé obchody a provozovny. Posledním významným milníkem v historii zámku byl začátek roku 1994, kdy byl bezúplatně předán městu a to ihned začalo se statickým zajištěním památky nevyčísitelné hodnoty. V roce 1995 započala výstavba Domova pro seniory. Město Tovačov se stalo v roce 1999, spolu s 13 dalšími obcemi, zakládajícím členem Svazku obcí mikroregionu Střední Haná.³⁰ V průběhu dalších let se mnohé rekonstruovalo, celkově došlo k vylepšení občanské vybavenosti města. Rozsáhlou

---

²⁶ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 13–15.

²⁷ Tamtéž, s. 49–50.

²⁸ Tamtéž, s. 15.

²⁹ Tamtéž, s. 17–20.

³⁰ Tamtéž, s. 20–23.

modernizací prošlo několik významných památek, ale i budovy sloužící občanům, například jako byty. Dnes je ve městě k dispozici mateřská škola, devítiletá základní škola, Střední škola řezbářská a pobočka umělecké školy v Přerově. O kulturní složku pečují několik spolků, které pořádají v průběhu roku oblíbené akce. Konkrétně na lidové tradice se zaměřují Hanácký taneční soubor Hatě Tovačov a dětský taneční soubor Hanáček. Tímto velmi krátkým exkurzem tovačovskou historií bych ráda nastínila alespoň částečně poměry ve městě.

2.3 Situace v Tovačově 1850-1910

Kuenbergové vládli v Tovačově již od roku 1763 až do roku 1887. Za jejich držení se významně proměnila nejen krajina okolo Tovačova. Postupně se začalo s vysoušením rybníků, jejichž historie sahá až do středověku. Na nově vysušeném území se začaly pěstovat obiloviny.³¹ Celé panství zaznamenalo velký růst. K velkým změnám došlo i v oblasti kultury. Kuenbergové se zasloužili o zřízení kvalitní a rozsáhlé knihovny, která byla umístěna v zámku. Podporovali i vzdělanost mezi širšími vrstvami lidu.³² Hrabě Arnošt z Kuenburgu věnoval materiál na stavbu prvního patra školy částku 6.000 zlatých na výplaty řemeslníků, v další etapě 16.000 pálených cihel a 3.000 tašek na střechu. Zahrada pod kostelem byla předána darem škole v roce 1873 od stejného hraběte.³³ První impuls k zprůmyslňování města dal David, rytíř Gutmann. S příchodem velkopřůmyslníka dostalo městečko úplně jiný ráz i vzhled. Pole v okolí byla poseta řepou a podnikatelským záměrem se stal prodej cukru. Proto nechal David mezi léty 1890-1891 vystavět nový cukrovar v Anníně, s kapacitou zpracování 4.000 q řepy denně. Celkem za sezónu byl schopen zpracovat 350–400.000 q řepy. Vysoké náklady na dopravu přiměly Davida prosadit zřízení železniční trati. V roce 1895 byla zprovozněna trať mezi Tovačovem a Kojetínem. Postupně byly zřízeny další menší podniky. Od roku 1901 byla v provozu sladovna. Elektrárna a pila zahájily činnost 1905, výroba lihovin a sodové vody o pět let později, v roce 1910. V témže roce dosáhl Tovačov nevyššího počtu obyvatel, a to konkrétně 3.156 osob, což je přičítáno vzniku mnoha malých podniků.³⁴

---

³¹ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 8.

³² Tamtéž, s. 43.

³³ Tamtéž, s. 53.

³⁴ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 13–14.

Jednou z nejvýznamnějších událostí v historii města je bitva, která se odehrála dne 15. července 1866 v rámci Prusko-rakouské války. K samotnému střetu došlo nedaleko Tovačova, směrem na Věrovany. Nešlo o dobytí města a získání vlády nad územím, ale bojovalo se o přechod přes řeku Moravu. Díky tomu se město vyhnulo veškerým materiálním škodám. Bitva si vyžádala okolo 500 obětí a mnoho dalších vojáků zemřelo na následky svých zranění.³⁵ Prusové zůstali v Tovačově až do konce září 1866 a vynutili si na obyvatelích zásobování potravinami. Bohužel díky vysoké koncentraci osob a také špatné hygieně propukla ve městě cholera, kterou sem zavlekli Prusové. Tomuto průjmovému onemocnění podleho 55 osob.³⁶ Dnes nám slavnou bitvu připomíná několik menších pomníků, jeden centrální a největší stojí na okraji cesty směrem na Olomouc. K jeho slavnostnímu odhalení došlo dne 13. října 1867. Situován byl do míst, kde sídlil štáb hlavního velitele rakouských vojsk Benedeka.

Velmi módní záležitostí 60. let 19. století se stalo zakládání spolků. Nejinak tomu bylo i v Tovačově, kde v roce 1863 vznikla Občanská beseda, která měla 51 členů, z toho 20 bylo z nedalekého okolí. Předsedou se stal Jan Schneider. Z jejího námětu vyvstal první peněžní ústav ve městě. Dne 28. srpna 1864 byla založena Občanská záložna, v jejímž čele stál František Škobrtal. Jejím velkým přínosem bylo poskytování drobných úvěrů a tím bylo podpořeno obnovování města.³⁷ O ostatních významných spolcích v Tovačově v tomto období bude napsáno dále.

---

³⁵ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 7.

³⁶ Tamtéž, s. 66–67.

³⁷ FIŠER, Zdeněk, Antonín INDRÁK a Vladimír VELICKÝ. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996, s. 12.

3 Životní cesta Xavery Běhálkové

Xavera Běhálková, zpočátku nenápadné dítě, které na sebe později upozornilo vynikajícími školními výsledky. Její zájem o vzdělání byl upevněn podporou nejen jejího kmotra Eduarda Hranáče, ale i rodinného přítele P. Theodora Mayera. Studia jí dala základ pro pozdější činnost a otevřela nová přátelství. Setkání a následná spolupráce s mnoha významnými osobnostmi Moravy jí nabízela rozvoj nejen v oblasti folklóru jako takového, ale také rozvoj osobnostní. Spolupráce s Muzejním spolkem v Olomouci vyústila otevřením otázky výšivek nejen na Moravě, ale i ve Vídni. Období národního uvědomění jí dávalo pozitivní impulsy k rozvíjení dosavadního konání. Díky kladné odezvě svého počínání Xavera i se svým hanáckým souborem ráda předváděla tance a písně nejen v Tovačově, ale i na jiných místech. Pomalu zapomenuté zvyky a tradice tak její zásluhou přežívají do dnešních dní. Neboť nebyť Xavery Běhálkové, dnes bychom jen stěží navazovali na tradice našich předků.

3.1 Mládí

Františka Terezie Emerencie Běhálková se narodila dne 23. října 1853 v Tovačově (viz příloha č. 2), domě s čp. 2 (viz příloha č. 3). U samotného porodu asistovala dle tehdejších zvyků porodní bába Marie Slavíková.³⁸ Pokřtěna byla o dva dny později, tedy dne 25. října 1853, farářem P. Františkem Přehnímlem. Františčinými kmotry se stali Eduard Hranáč a jeho manželka Františka. Důležité je zdůraznit, že jméno Xavera nebylo jejím jménem křestním, jelikož není zapsáno v matrice. Otcem byl Šimon Běhálek, narozený dne 23. října 1823. Františčin děda Jan Běhálek byl výměnkářem v Horní Moštěnici a jeho manželka se jmenovala Marie, rozená Běhalíková. Františčinou matkou byla Brigita, za svobodna Kafková, která byla dcerou podruha Martina Kafky z Klenovic a jeho manželky Magdaleny Kafkové, za svobodna Smolkové z Velké Senice. Brigita se narodila v roce 1829.³⁹ Šimon začal vyučovat na tovačovské dvojtřídní škole ve svých 26 letech. Brigita a Šimon byli oddáni dne 3. února 1852. Oddával je farář František Přehnil a za svědky šli Eduard Hranáč a Florián Kavka.⁴⁰ Manželé Běhálkovi měli celkem tři děti. Nejstarší byla Františka (*23.10.1853 – †29.4.1907), dva roky po jejím narození přišel na svět Eduard Alois (*12.5.1855) a za tři roky poslední

---

³⁸ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 239.

³⁹ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 16–17.

⁴⁰ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 10.

potomek Leopold František Theodor (*16.2.1858). Oba bratři měli později zaměstnání, které jim přinášelo dobré zaopatření.⁴¹ Starší z bratrů Eduard zastával funkci ředitele velkostatku v Chudenicích u Klatov, později velkostatku v Jindřichově Hradci. Mladší Leopold působil jako hospodářský správce na statech v Haliči. Do těchto vzdálených krajů se dostal zřejmě díky tomu, že předci Brigity Kafkové pocházeli z těchto končin. Do Klenovic emigrovali kvůli náboženskému pronásledování.⁴²

V domě s čp. 2 se nacházela dvoutřídní škola, která stávala vedle fary. V roce 1824 došlo k přestavbě budovy na jednopatrovou. V přízemí se nacházely dva byty pro učitele. První byt měl dvě světnice, kuchyni s komorou, další komora byla nad schodištěm, dále k bytu patřil sklep, půl hůry, chlév pro rohatý dobytek a chlév pro drůbež. Druhý byt pro učitele, tedy byt rodiny Běhálkové, byl daleko skromnější. Měl jednu světnici, kuchyni s komorou a půl hůry. V poschodí budovy se nacházely dvě vyučovací světnice. Jedna místnost byla určena pro žáky I. třídy a druhá pro žáky II. třídy.⁴³ Šimon Běhálek začal na tovačovské škole působit jako učitel I. třídy dne 5. června 1850.⁴⁴ Učitelství kurz, který zakončil úspěšně zvládnutou zkouškou, absolvoval na k. k. Diöcesan-Hauptschule (diecézní hlavní škole) v Olomouci. Poté působil po dobu sedmi let v Troubkách jako učitelství pomocník na triviální škole.⁴⁵ Místo učitele v Tovačově získal po zemřelém Františku Kroupovi.⁴⁶ Po příchodu do města se plně zapojil do kulturního dění. Navázal známosti s předními představiteli i významnými lidmi Tovačova. Sprátelil se s významnou a bohatou rodinou mlynářů Hranáčů, kteří později sehráli důležitou roli u jeho potomků.⁴⁷ Eduard Hranáč byl narozen dne 12. srpna 1813 ve Věrovanech a v roce 1853 uváděn jako měšťan, později jako mlynář. Pocházel z rodiny věrovanských mlynářů. Po celý život byl uvědomělým vlastencem. Vystudoval filosofii v Olomouci, poté převzal mlýn ve Věrovanech a měšťanský dům s číslem popisným 16 v Tovačově.⁴⁸ Zemřel dne 18. listopadu 1873 po nešťastné události na honu.⁴⁹ Nadřízeným Šimona Běháka byl rektor školy Josef Förchtgott (1789–1860)⁵⁰, otec známého skladatele a autora písně „Přijde jaro, přijde“ Arnošta

---

⁴¹ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 17.

⁴² Tamtéž s. 41.

⁴³ Tamtéž, s. 18.

⁴⁴ Tamtéž, s. 16.

⁴⁵ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 39. ISBN 978-80-244-2426-2.

⁴⁶ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 9.

⁴⁷ Tamtéž, s. 10.

⁴⁸ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 17.

⁴⁹ Tamtéž, s. 41.

⁵⁰ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 36.

Förchtgotta Tovačovského (28.12.1825 – 18.12.1874).⁵¹ Dodnes na budově základní školy visí pamětní deska upomínající místo narození toho významného rodáka. Josef Förchtgott od roku 1810 působil nejdříve jako učitelský pomocník, později se stal učitelem II. třídy a současně rektorem školy v roce 1814. V roce 1855 mu zemřela manželka, poté u něho došlo ke zhoršení tuberkulózy, které nakonec podlehl dne 18. června 1860.⁵²

Školu navštěvovalo celkem 220 žáků, jejich vzdělávání měli na starosti Josef Förchtgott, Šimon Běhálek a Karel Förchtgott. Není známo, že by Šimon Běhálek trpěl nějakou vážnější nemocí, ale vyučoval 40 hodin týdně a zřejmě byl často přepracován. Jeho smrt ve 36 letech byla pro všechny šokující.⁵³ Zemřel dne 4. října 1859 v hostinci Na Pořádce, který se nacházel na Náměstí v domě s čp. 16, při hraní kuželek. Františka v té době šestiletá, Eduard čtyřletý a nejmladší Leopold jeden a půlletý se stali sirotky. Pohřební mši odsloužil P. František Přehnil a P. Theodor Mayer.⁵⁴ Po smrti Šimona Běhála byl na svoji žádost ze dne 15. září 1859 u hraběte Jana z Kuenburgu dosazen na místo učitele Jan Loyka. Po dvou měsících byl přemístěn zpět do Klenovic. Na post učitele v Tovačově dosáhl až po smrti Aloise Janečka v roce 1861. Nejdříve zde působil jako provizorní učitel a od 31. července 1861 se stal natrvalo učitelem první třídy.⁵⁵ Rodina Běhálkových se z pochopitelných důvodů musela ze školního bytu vystěhovat. Péče o děti nepřípadla jen na Brigitu, ale dle tehdejších zvyklostí přešla povinnost dohledu nad dětmi i finanční zabezpečení na kmotra dětí, tedy Eduarda Hranáče. Je zřejmé, že kmotr se svého úkolu pomoci při výchově sirotek ujal zodpovědně, jelikož všechny děti dosáhly dobrého vzdělání a později zastávaly významné posty. Brigita po smrti manžela odešla k místnímu faráři Františku Přehnilovi, kde sloužila jako hospodyně.⁵⁶ Později se jí i s dětmi ujal farář P. Theodor Mayer (1829–1909), který již v této době vykonával funkci kněze v nedalekých Troubkách. Rodinu znal velmi dobře, protože v Tovačově mezi léty 1855–1859 vykonával funkci kaplana. Mayer zajistil chlapcům studium na hospodářských školách a i Františka získala patriční vzdělání.⁵⁷

---

⁵¹ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 130.

⁵² SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 36–39.

⁵³ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 19.

⁵⁴ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 10–12.

⁵⁵ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 131.

⁵⁶ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 11–12.

⁵⁷ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 19.

3.2 Studium

Školní kodex z roku 1805/1806 nařizoval povinnou školní docházku od šestého do dvanáctého roku věku dítěte. Pak následovalo tzv. opakovací vyučování, při kterém šlo o opakování látky z národní školy (viz příloha č. 4). Toto opakovací vyučování probíhalo každou neděli, pouze ve školním roce a trvalo tři roky.⁵⁸ V této době docházela Františka i k učiteli Loykovi, s cílem dalšího vzdělávání. Loyka sám ovládal němčinu a francouzštinu, dále také poskytoval soukromé hodiny hraní na housle a klavír (viz příloha č. 5).⁵⁹ Františku vzdělával v jazyku francouzském, německém a ve hře na klavír.⁶⁰ Františka se účastnila vzdělávání celkem devět let. Do první třídy nastoupila v září 1858 a vzdělávání v Tovačově ukončila v červenci roku 1865. V národní škole byla vynikající žákyní s nulovou absencí. Tento fakt dokládá její zájem nejen o vzdělávání, ale i celkovou disciplinovanou povahu. Ve škole se vzdělávala ve čtení, psaní, počítání a náboženství. Stejnou disciplínu projevila i během tří let opakovacího vyučování. Kromě již předchozích vyučovaných předmětů byla klasifikována i z mravů a její docházka byla opět stoprocentní. Díky své svědomitosti, péli a celkovému zájmu o vzdělávání prokázala, že si zaslouží vzdělání vyšší než většina jejich současníků.⁶¹ Její kulturní cítění se projevilo již v dětství. Jako devítiletá vystoupila dne 9. září 1863 na besedě v Tovačově, na které se představili i někteří další žáci z místní školy. Ostatní jen seděli v hledišti a vystoupení pozorovali.⁶²

Další vzdělání jí bylo poskytnuto v Praze koncem 60. let a začátkem 70. let. Díky podpoře P. Mayera (viz příloha č. 6) dokončila úspěšně studium v některých z pražských ústavů. Kde přesně byla vzdělávána, se nepodařilo zjistit. Žádné dva historické prameny se neshodují. Jisté je pouze to, že okolo roku 1872 se vrátila zpět do Tovačova.⁶³ V Praze se seznámila se známou českou malířkou a grafičkou Zdenkou Braunerovou (1862–1934) a její sestrou Annou. Zřejmě nebyly se Zdenkou spolužačky, jelikož Zdenka byla o pět let starší. Tohle přátelství zanechalo ve Františčině životě významnou stopu. Zdenka se svojí sestrou nejednou Tovačov navštívily. Ubytovány byly u Františčininy tety Terezie Kafkové na Náměstí

---

⁵⁸ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovaný za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 21.

⁵⁹ BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016, s. 132.

⁶⁰ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 239.

⁶¹ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovaný za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 21–22.

⁶² Tamtéž, s. 10.

⁶³ Tamtéž, s. 23.

v domě s čp. 25.⁶⁴ Návštěvu v Tovačově dokládá i fakt, že Zdenka hostovala ve sboru v místním farním kostele dne 8. září 1882.⁶⁵ Příčiněním Zdenky Braunerové se Františka začala více zajímat o sbírání a studování lidové kultury.⁶⁶

3.3 Původ uměleckého jména Xavera

Jelikož je jméno Xavera pro Františku typické a provázelo ji téměř celým životem, považuji za nutné pokusit se objasnit tuto problematiku. Ze záznamů z matriky je zcela jisté, že jméno Xavera nebylo jejím jménem křestním. Jak již bylo zmíněno, pokřtěna byla dne 25. října 1853 tovačovským farářem P. Františkem Přehním. Křestní jméno Xavera je tedy vyloučeno. Dalším církevním aktem, při kterém se přijímá nové jméno, je svátost biřmování. S biřmováním se pojí udělení křesťanské dospělosti. V době, kdy již byla Františka dostatečně zralá pro přijetí svátosti biřmování, bydlela na faře v Troubkách. Proto se nabízí možnost pátrat v biřmovací knize Farního úřadu v Troubkách. Bohužel nebyl nalezen žádný důkaz, který by tuto domněnku dokazoval, jelikož za celou působnost faráře Mayera v Troubkách nebylo v biřmovací knize nalezeno ani jedno jméno Xavera, které by patřilo některé z biřmovaných dívek. Lze najít jen dvě děvčata s příjmením „Běhálková“.⁶⁷ Rosalia Běhálková z Henčlova dostala v roce 1862, ve svých 14 letech, biřmovací jméno Anna a o pět let později v roce 1867 čtrnáctiletá Antonia Běhálková, též z Henčlova, dostala nové jméno Maria.⁶⁸ Dalším možným vysvětlením přijetí jména Xavera je studium v Praze. Je možné, že jméno získala po vstupu do některé klášterní školy. Bohužel není možné prokázat její vstup do kláštera ani absolvování některé klášterní školy, jelikož soudobé prameny mlčí, nebo se značně rozcházejí. Bohužel se nepodařilo zjistit ani to, na které konkrétní škole v Praze studovala. Dalším možným vysvětlením je dobová módní kombinace jmen František Xaver. Jelikož jména František/Františka se vyskytovala velmi hojně, mnohdy chtěli rodiče svým dětem jméno ozvláštnit. Také se jednalo o lepší rozlišení jednotlivých osob se stejným křestním jménem.⁶⁹

---

⁶⁴ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 239–240.

⁶⁵ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 49.

⁶⁶ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 239–240.

⁶⁷ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovaný za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 19–20.

⁶⁸ Tamtéž, s. 42.

⁶⁹ Tamtéž, s. 20.

Ovlivněná mohla být také významnými českými osobnostmi, jako byl například František Xaver Beneš, František Xaver Blanda, František Xaver Kaván, František Xaver Vaněček, František Xaver Šalda a mnoho dalších, u kterých se mohla nadchnout pro zvolení svého uměleckého jména. František Xaver Bakeš byl manžel Xaveřiné přítelkyně Lucie Bakešové, národopisné pracovnice, a i on mohl v přijetí nového jména sehrát určitou roli.⁷⁰ Jednou z posledních možností volby jména Xavera je převzetí z literatury. V té době bylo velmi moderní přejímání pseudonymů nebo uměleckých jmen od hrdinů z knih. Zdenka Braunerová, Xaveřina blízká přítelkyně, měla v oblibě tvorbu Julia Zeyera. V jedné jeho povídce vystupuje jako hlavní postava Eva z Xaveru a i ta mohla být Xaveřinou inspirací. Možností vysvětlení přijetí jména Xavera je několik, všechny jsou ovšem spíše hypotetické. Jisté je, že se stalo jejím velmi oblíbeným uměleckým jménem a provázelo ji téměř celým životem. Ve svých dvaceti letech, v roce 1873, se pod píseň „Klopotovský mostek“ podepisuje Fr.Em.B. V roce 1877 pod opisem Druhé kytice z národních písní slovanských od Arnošta Förchtgotta Tovačovského se objevuje již jméno Xavera Běhálková. Zajímavým faktem je též výskyt jména se slovanským změkčením, objevující se v jejich podpisech jako Xavěra.⁷¹

3.4 Kulturní činnost

V Tovačově došlo v průběhu 2. poloviny 19. století k jisté emancipaci. Postupně byly zakládány různé spolky a lidé se velmi rádi sdružovali a uvědoměle poukazovali na svoji národnost. Tovačov patřil mezi první na Moravě v oblasti národně uvědomovacích snah. Již v únoru 1862 uspořádali tovačovští občané besedu, konající se v rámci celoročních vlasteneckých besed v Čechách i na Moravě. Vlastenecké projevy se prolínaly a doplňovaly s národopisnými prvky. Cílem veškerých slavností bylo národní uvědomění. Akce tohoto rázu se konaly i v blízkém okolí Tovačova, například v Klopotovicích a Věrovanech. V roce 1862 na slavnostech v okolí Tovačova předváděli své kroje účastníci různých vystoupení jen jako pouhé memento na svoji historii.⁷²

Velkolepou událostí bylo odhalení pamětní desky Arnoštu Förchtgottovi Tovačovskému na jeho rodném domě dne 15. srpna 1876. O velikosti této akce svědčí

---

⁷⁰ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 42.

⁷¹ Tamtéž, s. 20–21.

⁷² Tamtéž, s. 8–9.

i návštěva mnoha přespolních spolků, například z Lobodic, Oplocan, Věrovan, Hrubčic, Přerova, Kojetína, Kroměříže, ale i z Vyškova, Prahy, a dokonce z Vídně. Na slavnosti nejdříve všechny uvítal František Látal a hlavní projev přednesl poslanec dr. Josef Fandrlík. Celá akce byla zprvu ohrožena, jelikož okresní hejtmanství v Kroměříži nedovolilo zasazení pamětní desky na budovu školy. K usazení desky došlo paradoxně až na druhý den po slavnosti, kdy přišlo povolení od zemské školní rady z Brna. Tato významná událost nebyla jen národním povzbuzením občanů a důležitou událostí v historii města, ale i v životě Xavery Běhálkové. Společně se slečnou Kamillou Ambrosovou ozdobily prapory všech účastníků se spolků nádhernými věnci. Dle hojné účasti lidu na slavnosti lze usuzovat, že proces národního uvědomování se týkal stále více a více česky mluvících obyvatel.⁷³

V roce 1863 vznikla v Tovačově Občanská beseda, zásluhou místních podporovatelů národních snah, mezi které lze zařadit například Františka Štégra a Františka Látala. Beseda zřídila čítárnu, knihovnu a hernu v místním hostinci Na Pořádce, na Náměstí v domě s čp. 15.⁷⁴ Velkým počinem vlasteneckých snah bylo založení mužského pěveckého spolku Ctibor v roce 1865. Předsedou byl zvolen Alois Hranáč a sbormistrem Antonín Stuška, který byl učitelem v Dubu nad Moravou. Založen byl v roce 1871 též ženský pěvecký spolek Věnceslava, který působil na kulturní scéně města do konce 70. let 19. století. Velkou akcí měla být První národní beseda dne 11. února 1872, pořádaná pěveckým sborem Věnceslavou, která si kladla za cíl podporu spolkového života. Spoluúčast přislíbil i mužský pěvecký sbor Ctibor. Program večera i texty písní byly předkládány cenzuře. Žádost o cenzuru byla nalezena v pozůstalosti Xavery Běhálkové. Z toho lze usoudit, že jistě ve spolku zastávala nějakou funkci nebo zde jako devatenáctiletá alespoň zpívala.⁷⁵ Spolek Ctibor byl v letech 1879–1880 reorganizován a přeměnil se na Zábavní spolek Ctibor. Novými členkami se staly i ženy a nově vznikl odbor divadelní a pěvecko–hudební.⁷⁶ V roce 1880 měl pěvecko–hudební odbor 35 členů, divadelní odbor 24 členů a 22 členů bylo přispívajících. Hudební odbor často spolupracoval i s různými institucemi. Dne 24. října 1884 uspořádal ve spolupráci se školou koncert na podporu chudých žáků.⁷⁷ Od roku 1891 byl předsedou Jan Kubíček, a to až do ukončení činnosti spolku v roce

---

⁷³ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovan za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 15–16.

⁷⁴ Tamtéž, s. 10–11.

⁷⁵ Tamtéž, s. 14–15.

⁷⁶ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 33.

⁷⁷ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovan za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 26.

1900.⁷⁸ Postupem let nadšení opadlo a spolek byl v roce 1900 zrušen. Jeho majetek připadl Občanské besedě, která pokračovala v udržování kulturní činnosti ve městě. Veřejná vystoupení byla orientována nejčastěji vlasteneckým směrem a na závěr tzv. besed následovala taneční zábava, při nichž hrávala kapela Petra Haukvitze. Taneční zábavy se nejčastěji konaly v sále Občanské besedy, či v zahradním pavilonu hostince pana Kláska. Na sklonku 19. století měla kapela asi deset hudebníků, hrajících na housle, violu, kontrabas, flétnu a klarinetu s doprovodem klavíru či harmonia. Tato kapela se stala neodmyslitelnou součástí hanáckého tanečního souboru, který za doprovodu již zmíněné kapely předváděl hanácké tance a písně. V roce 1897 zahájila svoji činnost i Dámská beseda, která po první světové válce nebyla obnovena.⁷⁹

Veřejné působení Xavery Běhálkové v oblasti kultury jako takové lze vystopovat v 80. letech. Xavera byla členkou výše zmíněného divadelního odboru spolku Ctibor, který secvičil celou řadu titulů. V ochotnickém divadle působila jen do počátku 80. let 19. století. Za zmínku stojí 27. listopad 1881, kdy tovačovští divadelníci představili hru „Staří blázni“ o třech aktech od autora Josefa Turnovského, dle povídky J. Stolby. Kostýmy byly zvoleny velmi netradičně. Hanácké kroje oblékli všichni herci s výjimkou příslušníka policie. Zda tuto myšlenku vnukla režisérovi sama Xavera, není jisté, ale určitě měla veselohra velký úspěch, jelikož byla několikrát opakována při vyprodaném hledišti.⁸⁰ V roce 1881 Xavera zastávala významnou roli v tovačovském pěveckém spolku. Dne 4. září 1881 se konal v hostinci U Tří králů koncert, který organizovali studenti pod vedením Xavery Běhálkové, která s nimi písně nacvičila. O velkém úspěchu celé akce referoval přerovský právník Juc. August Lipčik ve svém článku v novinách. Nejprve vyzdvihuje Xaveřiny zásluhy na koncertě a až teprve poté píše o dalších dívkách a organizátorech. Na začátku zazpíval mužský sbor skladbu „Žaloba“ od Pavla Křížkovského, vrcholem programu bylo provedení balady „Toman a lesní panna“, kterou zhudebnil Josef Adolf Bergmann a slova napsal František Ladislav Čelakovský. Balada byla napsána pro smíšený sbor s doprovodem píána. Úspěch celé akce dokazuje i výtěžek 30 zlatých.⁸¹ Sama Xavera ve sboru aktivně působila. V první polovině 80. let měl sbor celkem deset členek. Na dochované fotografii stojící zleva je Marie Schilerová (provd. Hudečková), Xavera Běhálková, Anna Schilerová (provd. Ošťádalová), Marie Škobrtalová (provd.

---

⁷⁸ SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 47.

⁷⁹ Tamtéž, s. 33.

⁸⁰ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovaný za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 26–27.

⁸¹ Tamtéž, s. 25.

Vysloužilová), Františka Jeřábková (provd. Příbíková), sedící zleva je Marie Loyková, Anna Loyková (provd. Hájková), Marie Heinzová (provd. Otáhalová), Matylda Čížková (provd. Schallenbergerová) a Fanny Ambrosová (provd. Kordasová) (viz příloha č. 7).⁸² Zpěvačky byly zřejmě vícestranně nadané, jelikož působily i v národopisném souboru.

3.5 Spolupráce s Muzejním spolkem v Olomouci

Muzejní spolek v Olomouci vznikl v roce 1883 a kladl si za cíl sběr starožitností, které měly sloužit jako základ pro budoucí muzeum. Muzeum mělo uchovávat hmotnou kulturu, ale také rozšiřovat poznatky o historii a přírodě. Muzejní spolek se rozhodl zavést tzv. kočovné schůze, nebo-li výjezdní zasedání. První kočovná schůze se konala dne 2. června 1884 v Tovačově a z hlavních představitelů Muzejního spolku se jí účastnil JUDr. Hynek z Olomouce, JUDr. J. Ambros, P. František Koželuha z Prostějova a prof. J. Havelka. Na počest této významné události si připravil spolek Ctibor pod vedením učitele Kubíčka koncert. Celá akce byla zakončena taneční zábavou.⁸³ V červnu 1884 se stalo novými členy muzejního spolku v Olomouci mnoho tovačovských občanů, zřejmě vlivem konání výjezdní schůze právě v Tovačově. Mezi řádné členy se zařadila i Xavera Běhálková.⁸⁴ Rok od založení měl spolek přes 100 členů a jeho důležitou součástí byla i dámská sekce, která si vytyčila za cíl sběr krojových součástek. Mezi devět nejčinnějších sběratelek z celé Moravy patřila i teprve 31letá Xavera Běhálková.⁸⁵ Z Tovačova nebyla jediná, kdo přispěl svými exponáty.⁸⁶

Důležitou osobností v životě Xavery Běhálkové byl významný český kněz a podporovatel vlasteneckých snah P. Ignát Wurm. S vlastenectvím se pojily i jeho snahy podporovat hanácký folklor na Moravě.⁸⁷ Na svěcení mariánské sochy u tovačovské fary pronesl svůj projev dne 18. června 1871 a obřad se nekonal jen v duchu církevním, ale také národním, za hojně účasti venkovského obyvatelstva. Bez jeho účasti se neobešlo ani 20 tisícové protestní shromáždění v roce 1871 v Kojetíně, kde se jednalo o podporu českých státoprávních požadavků. Této akce se účastnil i Xaveřin blízký přítel a kooperátor

---

⁸² VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 44.

⁸³ Tamtéž, s. 27–28.

⁸⁴ *Našinec*. 1884, roč. 16, č. 69 (12.6.1884).

⁸⁵ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 27–28.

⁸⁶ Tamtéž, s. 45.

⁸⁷ Tamtéž, s. 9.

z tovačovské fary P. Tomáš Wiedermann (viz příloha č. 8). Jeho snahou bylo vést Xaveru k zájmu o lidové umění a byl to právě on, který ji seznámil s P. Ignátem Wurmem.⁸⁸ Na politickou schůzi do Tovačova přijel P. Ignát Wurm v doprovodu Dr. Wankla a jeho dcer Vlasty Havelkové (roz. Wanklové) a Madlen Wanklové v červenci roku 1884. Po schůzi navštívili faru, kde poprvé zhlédli sbírky Xavery Běhálkové. Obě dcery Dr. Wankla byly uvědomělé vlastenky a muzejnice a Xaveřinou sbírkou byly doslova ohromeny.⁸⁹ Oba přítomní pánové též. Wankl při pohledu na úvodnici byl dojat až k slzám. Wanklovy dcery ihned přišly s nápadem sbírat hanácké výšivky pro muzeum.⁹⁰ Teprve po této návštěvě takto významných osobností si Xavera uvědomila, jak velký význam má její práce a také jaké skvosty uchovává ve své sbírce. Tohle setkání bylo pro Xaveru osudové a započalo tak aktivní spolupráci s Muzejním spolkem v Olomouci. Vyústěním celé návštěvy byl nápad na uspořádání výstavy lidových výšivek. P. Wurm den poté odeslal dopisy známým osobám po celé Moravě s prosbou o sběr lidových výšivek, které budou vystaveny na velké výstavě lidového vyšívání. Díky jeho rozsáhlé síti kontaktů a značnému vlivu začaly přicházet do Olomouce zásilky s budoucími exponáty. Výstava národního vyšívání moravského započala dne 1. ledna 1885 pod záštitou Muzejního spolku v Olomouci. Úvodní řeč pronesl dr. Jindřich Wankel, předseda Vlasteneckého spolku, který byl jedním z iniciátorů této velkolepé akce. Hlavní projev patřil prof. Janu Havelkovi, manželi již zmíněné Vlasty Havelkové, která zastávala post jednatelky dámského odboru Muzejního spolku. V projevu bylo zmíněno i výročí úmrtí sv. Metoděje ze Soluně. Vzpomenuta byla také Velká Morava, která dala základ našim kulturním tradicím, včetně tradice vyšívání. Celkem bylo vystaveno 2.295 kusů výšivek převážně z Hané, ale k vidění byly i exponáty z jiných částí Moravy. Na zahájení byla přítomna i ředitelka Státní odborné školy pro vyšívání z Vídně. Z Prahy bohužel nebyl účasten nikdo. Celá akce měla obrovský úspěch a zároveň dala základ nové společenské vědě etnografii. Bohužel ne celá společnost pochopila význam velmi rozmanité lidové tvorby, která dokazovala schopnosti a ohromné dovednosti prostého moravského lidu.⁹¹ Mnoho vystavovaných předmětů po skončení výstavy zůstalo ve vlastnictví Muzejního spolku, který zasílal své sbírky na výstavu

---

⁸⁸ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 13–14.

⁸⁹ Tamtéž, s. 31.

⁹⁰ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 240.

⁹¹ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 31–33.

do Vídně, Brna, Kutné Hory, Tábora, Turčianského Sv. Martina, Přerova, Prahy, dokonce do Petrohradu, Paříže a dalších měst.⁹²

3.6 Výstavní a sběratelská činnost

Intenzivní sbírání věcí souvisejících s folklorem začalo již v 70. letech. K lásce ke krojům a vyšivkám ji vedla její matka a teta, obě pocházející z Klenovic, ještě v době, kdy docházela do národní školy. Tak hluboké byly kořeny její záliby.⁹³ Zápis písně „Klopotovský mostek“, tehdy 20leté Xavery, nám napovídá vážný zájem o lidovou píseň a zároveň nám dává důkaz o neuzívání jejího uměleckého jména Xavera. Naproti tomu přepis písní ze dne 31. října 1877, který obsahoval Moravské písně, Slovácké písně a Druhou Kytici z národních písní slovanských, kterou sestavil Arnošt B. Tovačovský, jasně potvrzuje praktické používání oblíbeného uměleckého jména Xavera. V tomto roce byla její činnost velmi intenzivní, jelikož poslala sběrateli moravských písní Františku Bartošovi okolo 70 písní pocházejících z okolí Tovačova. Z této skutečnosti vyplývá nesmírný talent, vysoký intelekt a také vysoká zainteresovanost do folklóru.⁹⁴

Velkým přínosem pro výstavu v Olomouci byla účast vystavovatelů z Tovačova. Mezi nejvýraznější patřila Xavera Běhálková, která obohatila výstavu o 90 kusů exponátů. Tohle číslo je jen orientační, jelikož pod jedním evidenčním číslem mohlo být zahrnuto i více předmětů. Některé exponáty Muzejnímu spolku darovala, mezi ně patřila úvodnice, pruh z úvodnice, 21 límců na rukávce a kostelní vyšívání. Ostatní pouze zapůjčené exponáty byly úvodnice nebo jejich části, desítky límců na rukávce, šátky, zástěra, ručník, oplečí, obojek a límce na zástěry. Další významnou vystavovatelkou byla Xaverina přítelkyně Anna Loyková, dcera nadučitele Jana Loyky. Její exponáty byly buď darované, nebo jen zaslané a čítaly na 70 kusů. Na výstavě návštěvníci mohli zhlédnout její úvodnice nebo jejich části, límce k rukávcům (10 jich darovala), límce k sukním, oplečí, vyšívání z obojku, pentlík, kordulky a marinku. Obě vystavovatelky patřily mezi nejvýznamnější osobnosti výstavy. Dále z Tovačova vystavoval P. Theodor Mayer, který přispěl pěti úvodnicemi a jednou mužskou kordulkou, nadučitel Loyka vystavoval pás a slečna A. Jeřábková límce na rukávce a pentlík. Obyvatelé vesnic v okolí

---

⁹² VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 34–35.

⁹³ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 12.

⁹⁴ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 24.

Tovačova se také zapojili do výstavy, například pan Hradil a paní Ottová, oba z Nenakonic, paní Vavrouchová z Kralic a další.⁹⁵ Po výstavě v Olomouci Xaveru navštívila na faře v Tovačově Lucie Bakešová, dcera dr. Wankla, která ji dala první impuls ke sběru lidových tanců a písní. V dalších letech se samostatně Xavera účastnila několika výstav. Kromě okolí Tovačova byla její sbírka k vidění v roce 1887 v Mladé Boleslavi, kde zapůjčila 229 hanáckých a 54 slováckých výšivek, dále ve stejný rok a zřejmě stejná sbírka o 283 předmětech byla vystavována v Jindřichově Hradci.⁹⁶ V okolí Tovačova byla první národopisná výstava uspořádaná ve dnech 3. až 5. června 1892 v Kojetíně. Vystavovány byly výšivky, prádlo, kroje, nábytek, nádobí, kolovraty a jiné zařízení domácnosti, dále si návštěvníci mohli prohlédnout celou hanáckou světnici, hrníčky, staré listiny a mnoho dalších exponátů. Součástí výstavy bylo také předvádění zvyků a hanáckých slavností, jimiž byla Hanácká svatba, Honění krále, právo, také různé písně, tance, přístky a hry. V Tovačově se výstava i se slavnostmi konaly dne 14. srpna 1892. Účinkovala zde tovačovská a tážalská kapela.⁹⁷ V Přerově na výstavě, získala Xavera zvláštní čestné uznání v roce 1893. Svoji sbírku starých hanáckých čepců představila na výstavě pořádané Vesnou v brněnské sokolovně v rámci Pomlázkové slavnosti v roce 1893. Všechny tyto výstavy místní a národopisné menšího rozsahu předcházely Národopisné československé výstavě v Praze, která byla slavnostně zahájena dne 15. května 1895.⁹⁸

Xaveřina sbírka dosáhla takových rozměrů, že bylo potřeba ji někde vhodně umístit. Nedaleko od tovačovské fary byla postavena vila, která sloužila jako Národopisné muzeum. Xaveřiny výšivky byly inspirací pro vymalování síně, chodby a světnice. Veškerý nábytek, truhly, obrazy na skle i vnitřní vybavení se neslo v tomto duchu. V muzeu nechyběly hanácké kroje s rozmanitými vzory.⁹⁹ Postupně se Xaveřina sbírka rozšiřovala už nejen o výšivky a krojové součástky, ale také o keramiku a nábytek. V neposlední řadě se snažila o podchycení celé lidové hanácké tvořivosti. Ztotožňovala se s názory Františky Stránské a Elišky Krásnohorské a po jejich vzoru kraj chápala jako prvek, díky němuž se všechny vrstvy národa sjednotí (Příloha č. 9).¹⁰⁰ Novým stylem vyšívání krajů výrazně změnila dosavadní pojetí.

---

⁹⁵ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 34–35.

⁹⁶ Tamtéž, s. 35.

⁹⁷ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: Katos, 1997, s. 18.

⁹⁸ VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 35.

⁹⁹ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 242.

¹⁰⁰ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: Katos, 1997, s. 14–15.

Průlomovým se stalo vyšívání krojů, zejména ženského, žlutou bavlnou.¹⁰¹ Nespokojila se jen s pouhým sbíráním písní, tanců a krojů, ale snažila se i o celkové znovuzrození folklóru. Proto založila hanácký taneční soubor, který sdružoval tanečníky nejen z Tovačova, ale i z blízkých Troubek, Ivaně, Klenovic a představoval tak krásu hanáckého kroje za doprovodu původních písní a tanců.¹⁰² Soubor uskutečnil první vystoupení v Tovačově v roce 1889.¹⁰³ Členem tanečního souboru byl velký vlastenec Bohumil Venclík st., který pocházel z hrnčířské rodiny z Tovačova. Xavera s ním spolupracovala nejen v tanečním souboru, ale také mu sama navrhovala a kreslila mnoho vzorů na zdobení hanácké keramiky. S takto nádherně dekorovanou keramikou, vytvořenou na popud Xavery Běhálkové, dosáhl Bohumil Venclík na výstavě v Příboře na Zlatou medaili.¹⁰⁴ Další vystoupení hanáckého souboru mohli diváci zhlédnout v Olomouci, Brně, Moravské Ostravě a také ve Vídni. Xavera se snažila o přesnou interpretaci tanců, ale nevyhnula se osobitému výrazu, který provázal celou její tvorbu. Se souborem nacvičila na 50 původních tanců a doprovázela je kapela Petra Haugwice. Tance a písně popsala ve svém díle *Hanácké tance z Tovačovska* Ludmila Mátlová-Uhrová.¹⁰⁵ Vycházela z dochovaných zápisků z pozůstalosti nebo získávala informace od pamětníků a bývalých tanečníků hanáckého souboru Xavery Běhálkové. Notové záznamy, názvy písní i taneční pozice tanečníků jí poskytla Růžena Dudková (*6.11.1881) z Annova, Magda Jarošová (*19.5.1889) z Tovačova, Bernarda Mrázková (*1870) z Oplocan, Františka Kohnová-Klímová (*1874) z Annova, Marie Paseková roz. Kočířová (*25.3.1895) z Klopotic, Emilie Štefanová roz. Haugvicová (*1.7.1873) z Tovačova, Karel Štěgr z Tovačova, Jindřich Krybus (*15.11.1871) z Kojetína, Josefa Uhrová roz. Čechová (*26.2.1860) z Kojetína, Cecilie Dočkalová (*1850) z Klopotic a Anděla Bartošková z Annova. Sbírkou tanců je jednak příručkou pro nácvik původních tanců, ale také sbírkou folkloristického materiálu a neobsahuje jen tance pocházející z Tovačovska, ale také tance, které se v této oblasti tančily. Dodnes je velmi ceněným materiálem, zdrojem tanců a písní pro mnohé soubory na Hané.¹⁰⁶ Xavera folklór nejen ráda sbírala, ale také se ho snažila zpřístupnit nejširším vrstvám obyvatelstva. O její velké ochotě svědčí i pomoc při různých národopisných akcích. Byla například nápomocna při zařizování hanáckého interiéru v Muzeu království

---

¹⁰¹ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 241.

¹⁰² GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: Katos, 1997, s. 15–16.

¹⁰³ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 242.

¹⁰⁴ BARTKOVÁ, Hana, ed. *Od hrnčířského kruhu k mezníkům života, aneb, Životní příběh Bohumila Venclíka*. Tovačov: Klub přátel JUDr. Jaroslava Krempla při o.p.s. Tovačovský zámek, 2014, s. 11.

¹⁰⁵ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: Katos, 1997, s. 16.

¹⁰⁶ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. SNKLHU, 1954, s. 14–15. Národní tance.

českého v Praze (pozdější Národní muzeum), dále se podílela na sestavení hanáckého kroje pro Františkovo muzeum v Brně a jisté exponáty zaslala také do Náprstkova muzea v Praze.¹⁰⁷ Národopisnému muzeu moravskému poslala v roce 1899 slovenský pás, hanácké oplečí, límeček a sbírku hanáckých dětských hraček.¹⁰⁸ Bohužel její vlídná povaha a velká ochota v rozšiřování folklóru byla také zneužita. Některé tance sebrané Xaverou Běhálkovou vydal pod svým jménem Karel Sigmund v roce 1891. Zneužil tak dobrotivého přístupu, se kterým Xavera vycházela každému ráda vstříc.¹⁰⁹

3.7 Spolupráce s Leošem Janáčkem

Známost Lucie Bakešové (roz. Wanklové) přivedla Xaveru ke spolupráci s Leošem Janáčkem, která ho svými sbírkami ohromila. Od roku 1889 byli často v kontaktu formou dopisování a nejednou Leoš Janáček navštívil Xaveru přímo v Tovačově. Za klavírního doprovodu Anny Loykové a později paní Jarošové mu Xavera i se svými přítelkyněmi předváděly hanácké tance. Společná přednáška Bakešové, Běhálkové a Janáčka, „O významu a podstatě tanců národních“ dne 4. ledna 1891 se uskutečnila v Brně. V průběhu téhož roku byly vydány „Národní tance na Moravě“, formou sešitového vydání.¹¹⁰ Pro nevelký zájem veřejnosti bylo vydávání později zastaveno. Leoš Janáček viděl Xaveru jako dostatečně erudovanou a zkušenou, a proto ji nabídl provedení hanáckého „Práva“ na Národopisné výstavě v Praze v roce 1895. Xavera se necítila být hodna takového úkolu, tuto spolupráci odmítla a Janáčkovi doporučila tehdejšího předsedu Moravské besedy v Praze JUDr. Františka Mézla, rodáka z Klopotovic. Na výstavu se přesto pilně připravovala a svědčí o tom i její prosba v dopise Leoši Janáčkovi o zharmonizování několika tanců pro menší vesnickou kapelu. Bohužel, výstavy se nakonec kvůli nemoci osobně neúčastnila. Ostatní členové hanáckého souboru z Tovačova byli součástí výpravy z Moravy, která dorazila do Prahy dne 14. srpna 1895.¹¹¹ Díky spolupráci Leoše Janáčka a Xavery bylo zpracováno velmi kvalitně mnoho písní nejen z Tovačova, ale i z okolí. Jako poradce působil Leoš Janáček také v oblasti zpracování písní a tanců pro hanácký soubor, který Xavera vedla. Vrcholem společného úsilí o zachování

---

¹⁰⁷ *Moravská orlice*. 1907, roč. 45, č. 105 (7.5.1907).

¹⁰⁸ *Moravská orlice*. 1899, roč. 37, č. 183 (13.8.1899).

¹⁰⁹ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. SNKLHU, 1954, s. 12. Národní tance.

¹¹⁰ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 241.

¹¹¹ GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: Katos, 1997, s. 16–18.

hanáckých písní a tanců bylo jejich představení v Praze. Roku 1891 se hanácké písně staly součástí baletu „Rákocz Rákoczy“ v Národním divadle.¹¹²

3.8 Závěr života

Neúnavná národopisná pracovnice se snažila o udržování lidových tradic, tanců a jejich předvádění i na sklonku svého života. Největší akcí, které se zúčastnila se svým souborem, byla Hanácká slavnost, pořádaná Dámským odborem národopisným, konaná v neděli 7. května 1905 v Brně. V tomto období byl věhlas Xavery Běhálkové, jako sběratelky hanáckých krojů, výšivek, keramiky, zpěvů a tanců, rozšířen po celé Moravě. V budově Národního divadla předvedl soubor pásmo, členěné na tři oddíly, s názvem „Jak bylo na Hané za stara“. První část se jmenovala „Hra na kamenný most“ a obsahovala tance – Tovačov, Hubička, Sekerečka, Zahradník, Tetka, Coufava, Silnice, Šoustava, Šáteček, Malení, Kanafaska, Rožák, Troják, Trojky, Kalamajka, Káča, Dráteník, Legátková a Kukačka. Tance zatančily Hanačky ve starobylých bílých šatech. Následovala druhá část, kde měly Hanačky lipské šátky zavázané tzv. „na růže“ a soubor zatančil na písně – Trnka, Cimbálek, Kolíbabá, Valaška, Litery, Pastýřka, Volek, Ouzká cesta, Stodolenka, Jetelinka, Věneček, Pleskavá, Lesňačka, Ověvaná a Tovačovsky hatě. Součástí byla ukázka svatebních zvyků z Tovačova a okolí, mezi které patřily Námluvy, Odpros nevěsty a Odpros nevěsty sirotka. Vrcholem vystoupení byla třetí část, jelikož Hanačky vystoupily v bohatě vyšívaných krojích. Soubor zatančil na písně – Annovská, Pilařka, Vodička, Vojáček, Osmičky, Kadlcká Židovka, Čelčická, Mysliveček, Podkověnky, Kolo, Vranky, Hastrman, Vztekly Janek a Marš.¹¹³ Excelentní vystoupení souboru sklidilo v Brně velký úspěch. Zároveň se ve Vesně konala výstava hanáckého vyšívání a umění kuchařského. Xavera se účastnila této velkolepé akce s 16 Hanačkami a 8 Hanáky. Výstup v Brně byl jejím posledním velkým představením.¹¹⁴

Xavera Běhálková zemřela dne 23. dubna 1907 (viz příloha č. 10). Podlehla dlouhému a vleklému onemocnění rakovinou. Dle svého přání byla pohřbena na tovačovském hřbitově. Zádušní mši odsloužil P. Tomáš Wiedermann dne 1. května 1907. Mnozí obyvatelé Tovačova nechápali význam jejího celoživotního snažení a považovali ji za velmi výstřední. Po její smrti

---

¹¹² HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 241–242.

¹¹³ VENCLÍK, Bohumil. *Kronika. Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

¹¹⁴ *Moravská Orlice*. 1905, roč. 43, č. 76 (2.4.1905).

zakoupilo celou sbírku prostějovské muzeum. Sbírkou obsahovala 70 krojů, hanáckou keramiku, nábytek, notové sešity a další materiály. Dnes bychom mohli část krojové sbírky nalézt v muzeích v Olomouci a v Přerově.¹¹⁵

4 Nářečí a kroje

Jak již bylo popsáno, Tovačovsko patří do tzv. „Blatské oblasti“, která má svá specifika ve výrazu tanců, nářečí i krojích. Název není odvozen od dříve četněji se vyskytujících rybníků, jak by se mohlo zdát, ale od nevelké říčky Blaty, která touto oblastí protéká. Nářečí se zde užívá hanácké, konkrétně kojetínsko–tovačovské. Pokud se zaměříme na každé město zvlášť, můžeme i zde sledovat jisté nuance. Hanácká nářečí jsou rozdílná v soustavě samohlásek dlouhých a krátkých. Nářečí používané na Kojetínsku a Tovačovsku má šest krátkých samohlásek, kterými jsou *i, u, e, o, a, è*. Samohláska *è* zní jako široké *ě*, které vzniklo z původního *y, i*. Naproti tomu například centrální prostějovské nářečí má sedm krátkých samohlásek- *i, u, e, o, a, ê, ô*. Kromě samohlásky *ê* se vyskytuje ještě navíc *ô*, které vzniklo z *u*. U dlouhých samohlásek je mezi kojetínským a prostějovským nářečím shoda, jelikož obě mají jen tři dlouhé samohlásky – *á, ó, é*. U dlouhých samohlásek *í, ú (ů)* došlo se zkrácení, taktéž u obou nářečí. Bohužel, i přes rozdělení oblastí nářečí si nemůžeme být jisti v používání. Mnohdy se nářečí lehce odlišuje vesnici od vesnice, město od města. Příkladem toho je široké *è*, které se často vyslovuje rozdílně i v sousedních vesnicích. Obecně lze říci, že v oblasti západní, která přiléhá k nářečí centrálnímu (prostějovskému), můžeme pozorovat výslovnost *e*-ovou. V této oblasti časem dochází k přechodu na tzv. obecnou hanáčtinu. Na východě, v oblastech, které sousedí s kroměřížsko–přerovským nářečím, se častěji vyskytuje výslovnost *i*-ová. Na Tovačovsku a Kojetínsku splývá výslovnost *è* s *i*. Spíše se nářečí přibližuje přerovskému typu, ale postupně dochází k přeměně, hlavně v městech Kojetíně a Tovačově, na obecnou češtinu. V celé oblasti Tovačova a Kojetína lze pozorovat výslovnost neznělého *f* místo znělého *v*. Stejně jako ostatní oblasti běžného života i nářečí podléhá různým faktorům. Například pokud jde o písně přejaté z jiných krajů, nelze je zpívat v podání klasického hanáckého nářečí, ale musí se dbát na původ písně i se všemi zvláštnostmi ve výslovnosti.¹¹⁶ Dnes mluva obyvatel Hané často obsahuje slova pocházející z hanáčtiny, ale spíše lze hovořit

¹¹⁵ HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998, s. 243.

¹¹⁶ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. SNKLHU, 1954, s. 24–26. Národní tance.

o nesprávném používání obecné češtiny, s občasným výskytem hanáckých slov, než hanáckém nářečí v pravém smyslu.

Pro pochopení mnohých výrazů uvedených výše považuji za vhodné objasnit také části kroje. Krása hanáckého kroje je dokladem specifické lidové kultury na Hané (viz příloha č. 11). Po staletí kraj dokazoval, bohatost, hojnost a půvab celé této oblasti. Z pohledu estetického lze hovořit o našem nejkrásnějším kroji. V hanáckém kroji lze vidět bohatství i hlubokou tradici. Své stopy na kroji zanechalo období renesance, baroka, rokoka, empiru i biedermeieru. Vrcholné období honosnosti trvalo mezi léty 1830–1860, poté se pomalu začal kraj odkládat a mezi léty 1860–1890 vymizel z každodenního života obyvatel Hané úplně. Xavera Běhálková měla výborné podmínky a také jednu z posledních příležitostí využít této krásy a zachytit nádheru kroje pro další generace. Pokud by tehdy nebylo takových národopisných pracovníků, dnes bychom jen velmi těžko navazovali na dávné tradice a mnohé by zůstalo skryto a neobjasněno. Na kraj nelze nahlížet jen z estetické hodnoty, ale i etické. Jako všude jinde, i na Tovačovsku se kraj vyskytoval ve dvojitě provedení, a to kraj pro všední dny a dny sváteční.¹¹⁷

4.1 Mužský kraj

Ve všední dny nosili muži dlouhé, volné kalhoty, vyrobené z hrubé pačesné přeže. Vepředu byl poklopec se zapínáním na knoflíky. Košile byla vyrobená z konopí, vybílená, volná a u krku všitá do límce. Rukávy se šily nabírané s úzkým límečkem na ramenou. Nejdříve se zavazovala šňůrkami, později se vyskytuje zapínání na knoflíky. Pokud to počasí vyžadovalo, přes košili se oblékala marinka, barvy bílé nebo tmavomodré, která byla taktéž ušita z konopí. Nohy byly v létě často bosé, jinak muži nosili vyšší boty, vyrobené ze surové, nebarvené kůže. V botách se nosily zastrčené kalhoty. V zimě oblékali koženice, teplé haleny ze sukna a kožichy. Na nohy obouvali papuče nebo vysoké boty a na hlavu patřila teplá čepice. Sváteční kraj byl daleko honosnější a reprezentativnější. Hanáci v něm chodili do kostela a využívali ho jen při slavnostních příležitostech. Mužská sváteční košile byla ušita z tenkého, bílého plátna a měla límec na krku i límečky u rukávů hustě vyšity černým hedvábím. Náramky se vyšívaly hedvábím žlutým. Rukávy byly slabě škrobené, ale i okolo krku nabírané. Řídké

---

¹¹⁷ BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997, s. 73–74. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města.

vyšívání bylo vpředu kolem rozparku. Kalhoty se nosily červené, někdy i žluté koženice. Poklopec byl vyšit bohatě hedvábím – zeleným, žlutým, růžovým a modrým. Pod koleny se kalhoty svazovaly dvěma řemínky. Ty plnily i ozdobnou funkci, protože visely dolů až na lýtka. Boty byly vysoké. Mezi botami a kalhotami se nosily tzv. podléčky, které měly za úkol zakrýt lýtko. Na košili nosil Hanák za teplého počasí tzv. lajdik (též frydka, kordulka), který byl vyroben z černého, tmavozeleného či slivového sukna a byl zapnutý jen na jeden knoflík nahoře. Vpředu na lajdiku bylo v řadě mnoho knoflíčků i s bohatou výšivkou. Při chladnějším počasí oblékal tzv. flanélku, která se od lajdiku lišila užšími rukávy, méně bohatou výšivkou a měla hustěji našité knoflíčky i kolem rukávů a kapes. Za nejstudenějšího počasí muži oblékali modrou soukennou halenu. V pase byl 10 cm široký opasek, prošíváný různě barevnými kůžičkami, plíšky nebo pavími brky. Lze narazit i na variantu vyšívanou hedvábím nebo jen prostě vylišovanou. Účes se nosil vpředu nakrátko a vzadu delší. Hlava byla pokryta kloboukem lodřkovitého tvaru s pentlemi. V zimě se nosila čepice aksamitka, schořovice nebo vydrovka. Plášť z modrého plátna, s širokými rukávy, s nabíranými límci, se nosil jen při obřadních příležitostech. U krku a rukávů byl zdoben vyšíváním.¹¹⁸

4.2 Ženský кроj

Také ženský pracovní кроj byl prostší a v mnohém se lišil od kroje svátečního, stejně jako to bylo u kroje Hanáků. Úplně vespod se nosila malá spodní suknička, zvaná opasek, na kterou se oblékalo oplečí. To bylo na způsob šněrovačky a mělo za úkol stáhnout tělo. Přes prsa se navlékala krátká košilka, zvaná rukávce, které měla rukávy stažené do límečků, někdy s tzv. taelmi. Přes jednoduché rukávce nosily Hanačky vpředu zapnutou kordulku. Sukně, tzv. fěrtochy, byly bílé nebo obarvené, případně s kvítečky, dle přání majitelky kroje. V pozdějších dobách lze narazit na fěrtochy kanafasové nebo kartonové. Zástěra, neboli fěrtošek, byla obarvena na modro. Při chladnějším počasí Hanačky oblékaly bílou marinku a v zimě nosily teplé fěrtochy nebo krátké kožíšky. V létě nebylo obutí do práce třeba, a proto se chodilo bosky. Na ženském svátečním kroji vynikalo nejlépe bohatství úrodné krajiny. Oplečí, vyrobené z jemného plátna, na zádech bohatě vyšité, mělo na dolním konci nabíraný pás nazývaný okruží, které sloužilo k podpěře fěrtochů. Vpředu bylo oplečí zašněrováno pentličkami nebo šňůrkou. Sváteční кроj měl dva typy rukávců, jedny byly baňaté a druhé úzké,

---

¹¹⁸ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. SNKLHU, 1954, s. 19–20. Národní tance.

těm se říkalo natahovačky. Límečky na okrajích rukávů byly vyšíváné smetanovým nebo černým hedvábím a dosahovaly až 15 cm šířky. Na Tovačovsku se k límečkům někdy připojoval pruh plátna, vyšíváný nebo lemovaný krajkou, nazývaný *tacle*, které se zapínaly nad loktem a stahovaly ruku. Lajdik (též *frydka*, *kordulka*) byl vyrobena nejdříve ze sukna různých barev, damašku, později z látek květovaných a brokátu. Vyšívána byla kolem průramku a švu na zádech hedvábím. Kolem výstřihu byla *paterová stuha*. Vzadu na lajdiku bylo několik ozdobných varhánků. Účes odlišoval svobodné a vdané ženy. Svobodná děvčata měla dlouhé vlasy, spletené v jeden cop, který byl na konci ozdoben *pentlemi*. Původní byly šátky, které se nosily nasazené okolo čela a vzadu svázané na suk. Nošení šátek obnovila Xavera Běhálková. Později se ke kroji nosily šátky. Nejdříve byly bílé, turecké, pak učňovské, tlačené, modré, vzorované žlutě, později červené. Základem hanáckého úvazu šátku byly odstáté náušnice, ale úvaz se jemně lišil v každé vesnici. Po uvázání šátku se nasadil *fěrtoch*, sahající až po kotníky. Pod *fěrtochem* se nosily alespoň tři sukně. Na svatby se oblékal *fěrtoch* bílý, ale k jiným příležitostem se nosil *fěrtoch* černý nebo jiné tmavé barvy. Přes *fěrtoch* visel *fěrtůšek*, který se nasazoval zezadu a měl zakrýt vpředu rozparek na *fěrtochu*. Nejstarší jsou *fěrtochy* bílé, na Tovačovsku vyšité režným, žlutým nebo smetanovým hedvábím. Později se *fěrtochy* nosily červené, květované nebo jiné tmavé barvy. Kolem pasu měla Hanačka *stuhu*, která byla vpředu zavázaná na mašli. Do kostela se nosily vyšíváné šátky, někdy i s krajkou. Flanelka (též *marinka*) byla z černého sukna, vyšitá hedvábím, vpředu s řadou hustě našitých knoflíčků, a nosila se při chladnějším počasí. Stejný byl i *korálek*, jen nahoře byl obšitý černým sukem, naspod byla *kožešina* a vzadu měl hluboké varhánky. Později byl vyměněn za *liščáky*, které byly z *kožešiny*, kolem krku i dokola lemované *liščí kožešinou*. Nohy byly zabalené do *punčoch*, v létě jemných bílých a v zimě vlněných. Boty s nízkým červeným podpatkem se šily z *jirchové kůže*, nazdobené na *jazýčku* a po *bocích* prošíváné *kůžičkami* a kovovými *přezkami*. Boty *šněrovací*, *kožené* nebo *menčestrové* se nosily za chladných dnů. Bílý *kroj* byl využíván výhradně nevěstou a jejími *družičkami*. *Korunu* na hlavě představoval *pantlík*, zdobený *zrcadélky*, *korálky* a *věnečkem* z *růžiček*. Vzadu vlály až po pás červené *stuhy*. Přes lokty měla nevěsta přehozenou bohatě vyšívánou *úvodnici*. Takto bohatý *kroj* už nepotřeboval žádné jiné zdobení, proto se *šperky* ke kroji nenosily.¹¹⁹

---

¹¹⁹ MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. SNKLHU, 1954, s. 19–22. Národní tance.

5 Pokračovatelé tradic

Po smrti Xavery Běhálkové se nenašel v Tovačově nikdo, kdo by v jejím snažení pokračoval. Bohužel i její celoživotní úsilí v podobě mnoha výšivek, písní, krojů, keramiky a nábytku nezískalo patřičné docenění. Celá sbírka byla z Tovačova odvezena a dnes bychom ji mohli nalézt hned v několika muzeích. Veškerá činnost se zdála být již dávno zapomenutá, ale v 50. letech 20. století se kulturní scéně objevila Milada Ženčáková (viz příloha č. 12). Díky jejímu zájmu, zejména o tanec, vyvstala nová epocha folklóru v Tovačově. Se svým nově vzniklým souborem zažila mnoho úspěchů a její excelentní cit pro choreografii se stal věhlasným v širokém okolí. Zájem o folklór přenesený z generace na generaci, ale také činnost Milady Ženčákové přivedla k hanáckým tradicím Zdeny Ludvovou. Díky její vytrvalé práci může soubor rozšiřovat lidovou kulturu mezi široké vrstvy obyvatelstva dodnes.

5.1 Taneční kroužek Hanáček Tovačov

O dětském tanečním souboru na přelomu 19. a 20. století bohužel nejsou žádné zprávy ani jiné doklady o jeho působení. Přesto má dětský soubor Hanáček dlouholetou tradici. První dětský soubor založila paní učitelka Milada Ženčáková (roz. Hrbáčková) mezi léty 1954–1955 a navázala tak, jako první v Tovačově, na činnost národopisné pracovnice Xavery Běhálkové. Později se přidala paní Zdena Ludvová, která Miladě Ženčákové nejdříve vypomáhala v Hanáčku a potom soubor vedla samostatně.

Milada Ženčáková se narodila dne 13. června 1913 do rodiny učitele, později řídicího učitele Obecné školy v Tovačově Věkoslava Hrbáčka, který byl kapitánem Československých legií za 1. světové války v Rusku. Jeho manželka se jmenovala Eliška. Věkoslav se zapojoval aktivně do kulturního života na maloměstě, jelikož vedl pěvecký sbor a sám hrál v ochotnickém divadle. Zásahu měl také na uspořádání muzea v Tovačově. Oba rodiče Miladu podporovali v kulturní a osvětové činnosti. Milada se po otcově smrti stala členkou Československého svazu bojovníků za svobodu a činila se v pořádání vzpomínkových akcí, připomínajících padlé nebo umučené občany Tovačova za 2. světové války. Stejně jako její rodiče i ona byla aktivní cvičitelkou i cvičenkou tělovýchovné jednoty Sokol. Se svým manželem Rudolfem Ženčákem měla dvě děti – dceru Miladu a syna Miroslava. Rudolf i Milada hráli v ochotnickém divadle v Tovačově. Později Milada zastávala funkci režisérky ochotnického divadla Osvětové besedy. Celý život pracovala na kultuře ve městě, jelikož byla členkou kulturní komise a také

Osvětové besedy. Povoláním byla učitelkou nižšího stupně základní školy v Tovačově. Mnohá vystoupení dětí doprovázela hrou na klavír. Významným mezníkem pro vznik dětského hanáckého souboru byla účast žákyň v Soutěži tvořivosti mládeže. Ač účast v soutěži v oboru tanečním dostala příkazem z ředitelství školy, zřejmě se projevila i její dlouholetá touha a reagovala na něj založením 8–10 členného souboru děvčat ve školním roce 1954/1955. Z okresního kola postoupila děvčata do krajského kola soutěže v Olomouci. V této době ještě vystupovala bez krojů, pouze na sobě měla oblečené červené sukně a bílé halenky. Na soutěži zatančila mazurku, leč nepatří do hanáckých tanců, zajistila jim druhé místo. V roce 1956 došlo ke změně, jelikož do souboru přibylo pár chlapců a též oděv a repertoár více odpovídal hanáckým tradicím. V tomto roce se soubor účastnil ústředního kola Soutěže tvořivosti mládeže v Ostravě a vytancoval si 3. místo. V dalších ústředních kolech konaných dvakrát v Bratislavě, dosáhl soubor vždy jen na třetí místo za Slováky a Valachy. Přestože hanácké tance jsou většinou pomalé, rozvážné, a tudíž je nelze předvádět s takovou intenzitou aktivity jako ty slovenské, porota hodnotila soubor vždy v superlativech. Bohužel v Tovačově nebyla její osvětová a kulturní činnost dostatečně oceněna, spíše naopak. Její snažení a také výtečná reprezentace nikdy nenašla u představitelů města dostatek pochopení. Milada Ženčáková zemřela dne 1. března 2001 a je dodnes považována za první přímou pokračovatelku Xavery Běhálkové.¹²⁰

K dětskému souboru se později přidala i Zdena Ludvová, která se narodila v Přerově dne 6. července 1961 do zemědělsky orientované rodiny Navrátilových. V Tovačově navštěvovala základní školu, po které nastoupila na Střední zemědělskou školu v Přerově. Později se seznámila se svým manželem Zdeňkem Ludvou, se kterým má dvě děti – dceru Olgu a syna Ondřeje. Její manžel Zdeněk ji přivedl k folklóru, jelikož jeho děda Petr Polášek (*9.5.1903 – †3.8.1981) byl významným národopisným činitelem. Petr Polášek sbíral a později spolu s Ludvíkem Gayerem-Zavřelem vydal sbírku „Hanácky písničky“ ve dvojhlasé úpravě pro školy v roce 1933. Při svém povolání učitele vedl pěvecké soubory dětské i dospělých. Sám hrál na housle, na kterých dětské soubory doprovázel. Jako vedoucí působil v několika hanáckých tanečních souborech, se kterými nacvičoval nejen tance, ale i různá vystoupení a snažil se udržovat hanácké tradice a zvyky. Jeho odbornost v této problematice dokazuje mnoho pečlivě sepsaných tanečních programů, korespondence i spolupráce s významnými sběrateli folklóru, mezi které lze zařadit M.V. Jirouška, prof. Ludmilu Mátlovou a Ing. Jan

---

¹²⁰ VENCLÍK, Bohumil, Milada ŽENČÁKOVÁ, Hana FALTUSOVÁ-KRAPKOVÁ a kol. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

Bečáka. Mezi jeho zájmy patřilo vyšívání a důkazem toho je 7 kompletních hanáckých krojů, které sám vyšil. V pozůstalosti zanechal mnoho vyšívaných pokrývek, ubrusů, prostírání, obrazů a akvarelů. Se svojí manželkou Olgou, rozenou Jandovou (*20.1.1898), měl dceru Miladu (*1929), provdanou Ludvovou, a později syna Květoslava (*1931). Milada se stala po vzoru svého otce učitelkou, později ředitelkou a inspektorkou mateřských škol v okrese Přerov. Po úspěšném složení maturitní zkoušky snachy Zdeny jí nabídla místo učitelky v místní mateřské škole. Zdena místo přijala a později se zapojila do spolupráce s Miladou Ženčákovou v dětském hanáckém souboru. K dětskému souboru ji přivedla dcera Olga, která již v raném dětství vykazovala značný temperament a taneční vlohy.¹²¹

Dnes zřizuje zájmový taneční kroužek Hanáček Tovačov Základní a mateřská škola Tovačov. Primárním cílem kroužku je výuka malých dětí v jednoduchých tanečních hrách, říkankách a písních. Starší děti se učí základní taneční kroky, doprovázené hanáckými písněmi. Vedoucí kroužku je stále paní Zdena Ludvová, která se snaží v dětech vzbudit nové pohybové i taneční dovednosti (viz příloha č 13). Zároveň učí děti mezi sebou spolupracovat a vytvářet dobré kolektivní vztahy. Velký přínosem je praktické podávání historie našeho kraje, hravou a nenásilnou formou. Za celou dobu působení měl soubor nespočet vystoupení, která se primárně odehrávají v Tovačově. Největší akcí je každoročně pořádaný „Tovačovské fěrtóšek“, který se koná vždy na jaře ve sportovní hale ve spolupráci s městem Tovačov. Před Velikonocemi se děti schází a za doprovodu hanáckých písní probíhá „Vynášení Moreny“. Tato akce je také spojena s pletením tatarů a děvčata si vlastnoručně zdobí tzv. „Stromečky“ na Květnou neděli. Z vystoupení konajících se mimo Tovačov lze zmínit Hanácké slavnosti v Chropyni (2011, 2013), Majetínské věneček (2012, 2014), otevírání muzea v Záhlinicích (2012), Přehlídku dětských hanáckých souborů v Prostějově (2013) a mnoho dalších.¹²²

5.2 Taneční soubor Hatě Tovačov

Souběžně se založením dětského hanáckého souboru začal na kulturní scéně v 50. letech působit i soubor dospělých. O jeho založení se opět zasloužila neúnavná pedagožka Milada Ženčáková a soubor nesl název „Haná“. Na vrchol své činnosti dosáhl v letech 1958–1962. Výborně zvládnutá choreografie Milady Ženčákové byla inspirací pro mnoho dalších souborů.

---

¹²¹ LUDVOVÁ, Zdena. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

¹²² *Hanáček Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <http://hanacek.blogspot.com/>.

V roce 1959 předvedl soubor v místní sokolovně dvouhodinové vystoupení s názvem „Rok na Hané“ za účasti národního umělce Jaroslava Vojty. V krajském kole Soutěže tvořivosti mládeže, které se konalo na jaře v roce 1960 v Olomouci, soubor obsadil druhé místo za souborem z Prostějova. Za sólový tanec „Steklé Janek“ a „Tatarec“, který předvedli pan Bohumil Venclík ml. a paní Hana Faltusová získali místo první. Pan Bohumil Venclík patřil k již druhé generaci Venclíků, která tančila v hanáckém souboru. Jeho otec, též Bohumil, aktivně spolupracoval i s Xaverou Běhálkovou nejen v souboru, ale také při výrobě hanácké keramiky. V roce 1960 se soubor účastnil II. celostátní spartakiády v Praze, kde vystoupil ve skladbě „Píseň rodné země“. Vystoupení předcházely dvouletý nácvik. Další úspěšné celovečerní vystoupení „Tančíme staletími“ se konalo v roce 1963. Vystoupení souboru mohli také diváci zhlédnout například v lázních, na různých plesích a v neposlední řadě na celostátních dožínkách v Náměšti na Hané. Spolu s Hanačkami z ostatních souborů předvedly tovačovské ženy starý obřadní tanec „Královničky“. Část souboru se také účastnila zahraničního zájezdu do Erfurtu, v tehdejší NDR. Milada Ženčáková často spolupracovala s tanečním souborem z Přerova, konkrétně s panem MVDr. Aloisem Běhalem. Dalšími spolupracovníky byli Aloisie Gajdicová, Květa Jelínková, Zdeňka Dopitová, Miroslav Ženčák, Ladislav Vojtek a Marie Přehnalová. Bohužel, i přes mnohé úspěchy soubor Haná zanikl. V polovině 70. let vznikl soubor nový ve spolupráci s Vojenským ústavem v Olomouci. V jeho krátkém trvání, v rozmezí dvou až tří let, se stihl představit například v Ústí nad Labem na akci ASUT. Opět tovačovští Hanáci obsadili třetí místo za Slováky a Valachy. Nakonec hanácký soubor dospělých na dlouhá léta utichl.¹²³

Po dlouhých letech folklórní nečinnosti vznikl na popud Zdeny Ludvové, Ivany Otáhalové, Jarmily Bijové a Vladimíry Liškové nový hanácký soubor Hatě Tovačov. Název byl zvolen dle známé tovačovské písně „Tovačovsky hatě“. Založení předcházely Hanácké slavnosti, konané v Tovačově v roce 1995, ale bez účasti místních Hanáků. Úspěšná byla jednání o založení nového souboru s předsedkyní kulturní komise Evou Mězlovou. Zaplacení prvního poplatku do Folklórního sdružení České republiky zajistila její matka paní učitelka Nimmerfrohová z finančních prostředků Nadace tovačovský zámek. O hudební doprovod se postarala ředitelka ZUŠ Tovačov paní Hana Raábová a pod jejím vedením hrál na basu Petr

---

¹²³ VENCLÍK, Bohumil, Milada ŽENČÁKOVÁ, Hana FALTUSOVÁ-KRAPKOVÁ a kol. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

Pazdera, na housle Zdeňka Dopitová, na klarinet Martin Ondráš, dále Michaela Majerová, Petra Ondrášová, Martin Životek, zpívali Pavlína Mezuliániková a Antonín Havlín. Tato kapela složená z místních hudebníků hrála a zpívala „Hanácké tance národní“ od J. Haugwize, který se svojí kapelou doprovázel soubor Xavery Běhálkové. Prvních 12 párů krojů bylo pořízeno z příspěvku města Tovačova a jsou tak dodnes součástí městského inventáře. Mužské kroje byly ušity zcela nové a na jejich vyšívání se podílela Iveta Indráková, Marie Navrátilová, Milada Ludvová, Eva Žažová, Michaela Gálíčková a Zuzana Kolářová. Kroje ženské se pořizovaly na základě podaných inzerátů v okolí. Poprvé se tanečníci představili v krojích při návštěvě prezidenta České republiky Václava Havla dne 20. března 1996. Na přání starosty města Vladimíra Vybírala prezidenta vítali před branou tovačovského zámku. Od podzimu roku 1996 se tanečníci scházeli v tělocvičně základní školy a pod vedením Jana Kadlece, předsedy Hanáckého folklorního sdružení a zároveň vedoucího hanáckého souboru Klas z Kralic, nacvičovali první program hanáckých tanců. V únoru 1997 byla zahájena dlouholetá tradice v pořádání Hanáckých bálů. Dne 2. února 2019 se konal za hojné účasti návštěvníků nejen z blízkého okolí již 23. ročník. Oficiálně bylo dne 14. října 1997 založeno občanské sdružení a jeho zakládajícími členy byly Zdena Ludvová, Ivana Otáhalová a Renata Večeřová.¹²⁴

Za 22 let působení souboru se odehrálo mnoho akcí. Na tradičních Hanáckých slavnostech, pořádaných ve spolupráci s městem Tovačov, se představily soubory nejen z našich krajů, ale i ze zahraničí. Soubor uskutečnil dvě výměnné návštěvy s českou menšinou žijící v Chorvatsku a také s polským souborem z Legnice. Pozvání na slavnosti přijal soubor mužů z Rakouska. Členům zahraničních souborů bylo poskytnuto ubytování vždy v rodinách členů souboru Hatě. Tyto návštěvy přinesly poznání nejen nových odlišných kultur, ale též nová přátelství. Svá secvičená vystoupení soubor zatančil nejen v Tovačově, ale i na dalších mnoha akcích. Krásu hanáckých krojů a písně opěvující úrodnou krajinu předvedl na folklorních slavnostech v Troubkách, v lázních Bělohrad v Čechách, v Podolí, v Telči, v Dolní Lomné, v Prostějově, v Kojetíně, v Chropyni, ve Vlčnově, v Nitře na Slovensku a mnoha dalších místech. Několikrát reprezentoval město na výstavě Regiontour v Brně. V Tovačově kromě již výše zmíněného Hanáckého bálu v minulosti soubor pořádal Kácení máje, Vodění medvěda nebo Kateřinskou zábavu. V posledních letech byla opět zahájena občasná spolupráce s kapelníkem Jiřím Uhlířem a jeho dechovou hudbou „Věrovanka“. Z tanečních pásem byly na vystoupeních předvedeny „Hanácké tance národní“, „Taneční hry“, „Rozmarýnová

---

¹²⁴ LUDVOVÁ, Zdena. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

muzika“, „Masopust“, „Zabijačka“, „Čí só hode“, „Mapa Hané“, „Moravská beseda“, „Hanácká beseda“, „Barokní tance“, „Tance z Tovačovska“ a další. Soubor se snaží také zajistit kvalitní hudební nahrávky, jelikož v současnosti již s žádnou kapelou trvale nespolupracuje. Vlastním nákladem proto vydal dva CD disky. Na podzim roku 2007 bylo nahráno prvních 10 hanáckých písní se souhrnným názvem „Tovačov, Tovačov“. O deset let později, v roce 2017, vyšlo CD se 14 písněmi a názvem „V Tovačově krásné zámek...“. V roce 2009 měl soubor svůj podíl na překonání rekordu v počtu osob tančících v krojích současně na jednom místě Hanáckou besedu ve Vyškově. Na této akci dohromady tančilo 221 Hanáků. Dne 5. února 2011 soubor vystupoval s dalšími dvěma stovkami Hanáků na XIV. národním krojovaném plese v TOP Hotelu Praha, který byl zaměřen na oblast Hané. Později na jaře 2011 se účastnil natáčení jednoho dílu pořadu Folklorika pro Českou televizi. Pořad nesl název „Františka Terezie Emerencie Xavera Běhálková a její odkaz“. O rok později, na Svatováclavských hodech dne 28. září 2012, hostil III. setkání Hanáků pod záštitou hejtmána Olomouckého kraje Ing. Martina Tesaříka. Na této velkolepé akci se sešlo 665 Hanáků a Hanaček, patřících do 33 kmenových souborů. Vystoupení se také konalo za hranicemi České republiky. Poprvé se tanečníci představili již v roce 1998 ve městech Slavonski Brod a Vodice v Chorvatsku. V roce 2013 přijali pozvání do rakouských lázní Laa. Na sedmidenní zájezd se vydali mladí tanečníci i s rodiči do Chorvatska, konkrétně do města Trogir, kde uskutečnili pět vystoupení v hanáckých krojích, o prázdninách v roce 2011. Obnovena byla tradice Kácení máje v roce 2017 a konání akce bylo ze zámeckého parku přesunuto do parku na ulici Jirásková. Samozřejmostí jsou pravidelné nácviky tanců každý týden. Hanácké tance nelze předvádět s nedostatečnou přípravou, a proto tanečníci tráví svůj volný čas na víkendových soustředěních, které se konají jednou ročně. Za celou dobu existence hanáckého souboru Hatě v něm působilo okolo 70 lidí. Přestože není lehké korigovat a vést soubor, je za potřebí udržovat kulturní hodnoty našeho kraje stále živé a připomínat si tak historii našich předků.¹²⁵

---

¹²⁵ LUDVOVÁ, Zdena. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

6 Využití tématu ve výuce Výchovy k občanství a Dějepisu na základní škole

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání lze nalézt celkem devět vzdělávacích oblastí. Každá vzdělávací oblast je tvořena buď jedním vzdělávacím oborem, nebo více vzdělávacími obory, spojených dle jejich obsahové blízkosti. Výchova k občanství společně s výukou Dějepisu patří do vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“. Tato oblast má za úkol předat žákům znalosti a dovednosti, potřebné pro jeho aktivní zapojení do demokratické společnosti. Vzdělávací oblast si klade za cíl, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života. Dále se snaží žákům přiblížit vývoj společnosti, včetně společenských jevů a procesů. V žácích pěstuje pozitivní občanské postoje a vzájemnost s Evropou. Dalším záměrem je preventivní předcházení rasistickým, xenofobním a extremistickým postojům. V neposlední řadě se snaží o tolerantnost, respektování lidských práv a aplikovatelnost správného chování v rozmanitých situacích. Dle výše uvedeného považuji za zcela relevantní zařazení svého tématu do této vzdělávací oblasti.¹²⁶

6.1 Člověk ve společnosti

Prvním oddílem Výchovy k občanství je kapitola s názvem „Člověk ve společnosti“. Tento oddíl přesně vymezuje, co má učivo obsahovat. Pro moji práci je podstatná část učiva definovaná jako „naše obec, region, kraj“. Zde se přímo nabízí využití části práce označené jako „Stručná historie Tovačova“ a uvedení žáků do dané problematiky. Poukázat bych chtěla na pomalu se rozpadající feudální systém i se všemi jeho důsledky pro obyvatele města. Především bych chtěla zdůraznit, že pokrok, politické probuzení a nové myšlenkové proudy přicházely do maloměsta v 19. století mnohem později než ve větších kulturních centrech, jakými byla Olomouc, popřípadě Kroměříž. Dále bych vymezila ráz celé krajiny, s důrazem na zemědělský aspekt, jež po staletí přinášel svým obyvatelům bohatství. Krátce bych žáky seznámila s životním osudem Xavery Běhálkové, jakožto významnou rodačkou Tovačova. Ráda bych navázala na povědomí o Vlasteneckém muzeu v Olomouci, jako významné instituci v Olomouckém kraji, a jeho předchůdci Muzejního spolku.

---

¹²⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017, s. 51 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

Moje práce je částečně aplikovatelná na učivo vymezené jako „naše vlast“. Zde bych ráda představila Xaveru Běhálkovou, jako podporovatelku vlasteneckých snah. Její odkaz v podobě sbírání krojů, výšivek, písní, zvyků a tradic, zanechal přímou stopu pro další generace. Důraz bych kladla na správné pochopení pojmu „vlastenectví“ a jeho odlišení od extremistickým názorů. Za důležité také považuji, že za svého života se Xavera Běhálková přímo podílela na vývoji společnosti a též povzbuzovala národní uvědomění na maloměstě. Zmínit bych chtěla i obrovský dosah jejího vlastenectví, jelikož hanácký soubor pod jejím vedením vystupoval v různých částech Moravy. Nabízí se také uplatnění mezipředmětových vztahů. Žáci z hodin Českého jazyka, popřípadě Dějepisu, znají pojem Národní obrození a jeho nejvýznamnější představitele. Uchopení této problematiky je podáváno velmi zešířena, respektive se vyučuje jen o událostech proběhlých převážně v Praze. Zužitkováním dosavadních vědomostí, s předloženými novými znalostmi ohledně regionu Hané, přinese žákům pochopení mnoha souvislostí. Budou tak moci navázat na již známé skutečnosti.

Další využitelnost mého tématu spadá do učiva „kulturní život“. Celoživotní snahou Xavery Běhálkové bylo zlepšit celkově upadající kulturu a také zmapovat kulturu téměř zapomenutou. Vytknout bych chtěla bohatost folklóru, s výraznými prvky, kterými jsou kroj, nářečí, lidové zvyky, tradice a architektura i se svými zvláštnostmi a specifiky. Ačkoliv jsou kulturní projevy na Hané velmi specifické, přesto dochází k heterogenitě. Děje se tak díky velmi rozlehlému území a jistou nesourodost lze například vypožorovat i v oblasti nářečí, jak je v mé práci již dříve popsáno. Žáky bych ráda upozornila, že ač jen malá odlišnost není důvodem ke stigmatizaci. Jako klíčové vidím Xaverino počínání v oblasti rozesílání exponátů na různé výstavy, popřípadě i do muzeí a velký dosah dotváření kulturního života.¹²⁷

6.2 Modernizace společnosti

Jedním z mnoha oddílů ve vzdělávacím oboru Dějepisu je část s názvem „Modernizace společnosti“. V příslušném oddílu je přesně definováno učivo, které se musí promítnout ve Školním vzdělávacím programu. Moje práce je implementovatelná v učivu – utváření novodobého českého národa.¹²⁸ Ze stručně zpracovaného historického kontextu si žáci mohou vyvodit situaci v Habsburské monarchii a postavení Českých zemí. Z vývoje dějin se dozví

---

¹²⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017, s. 58 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

¹²⁸ Tamtéž, s. 55.

řadu klíčových událostí, které vedly nejdříve nejen k celkovému uvolnění poměrů, ale také k zatlačení projevů českého národa. Přehled historie představuje žákům nelehké postavení Čechů v rámci Habsburské monarchie a také snahu vymanit se, alespoň částečně, z područí Habsburků. Vytknout bych chtěla hlavně projevy vlastenectví, které napomáhaly k celkovému rozvoji českého kulturního života a také byly projevem nesouhlasu s germanizací. Velký potenciál vidím ve výuce regionálního dějepisu. Domnívám se, že žáci se budou lépe orientovat ve významných událostech, pokud bude na podobné události poukázáno i v jejich obci, tedy v prostředí jim dobře známém. Důležité je zdůraznění významu i menších událostí, které nepřímo podporovaly formování celého českého národa.

Stěžejní část práce, která pojednává o životě Xavery Běhálkové, by se mohla uplatnit v tzv. Projektovém dni. Skupinky po pěti žácích by měly za úkol vypracovat ve škole projekty, ve kterých by představili významné osobnosti našeho regionu. Cílem jednoho z projektů, by bylo zpracování významných životních mezníků a kulturního snažení Xavery Běhálkové. Podklady ke zpracování vybraného tématu poskytne vyučující, a to na základě mé zpracované práce. U žáků by tím bylo podpořeno vyhledávání klíčových informací, orientace v textu a upevnění znalostí z hodin dějepisu. Své projekty by na závěr představili i svým spolužákům. Hravou a nenásilnou formou by bylo docíleno uvedení žáků do dané problematiky.

Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo zmapovat významné životní mezníky etnografky Xavery Běhálkové a její význam pro rozvoj folkloristiky. V úvodu práce jsem se snažila představit historický kontext se zřetelem k celkovému rázu maloměsta ke konci 19. století i se všemi jeho specifiky, jelikož bez ukotvení života Xavery Běhálkové do dané doby by bylo obtížné pochopit její celoživotní snažení.

Tato skromná sběratelka výšivek, krojů, tanců, písní a nábytku se natrvalo zapsala nejen do dějin města Tovačova, ale i do historie folklóru jako takového. Její specifické vyšívání krojů, vystupovalo ze zažitých zvyků a dávalo nový rozměr její tvorbě. Bohužel se mi nepodařilo zmapovat celou její sbírku, jelikož se dnes již nenachází v uceleném stavu a její části jsou v majetku několika muzeí. Pravděpodobně nebude nikdy ucelena v takovém rozsahu, jako za života Xavery Běhálkové. Jejím velkým počinem bylo založení hanáckého tanečního spolku, který po dlouhou dobu úspěšně předváděl staré hanácké tance. Na pasáž o Xaveřině sběratelské činnosti jsem navázala stručným popisem typického hanáckého nářečí v oblasti Tovačovska. Moje pozornost se též zaměřila na honosný hanácký kroj, jakožto významný prvek hanáckého folklóru. V souvislosti s tím jsou objasněny blíže vybrané pojmy vztahující se k tématu.

Jelikož dané téma nebylo nikým souhrnně sepsáno, pokračovala bych v rozšiřování a doplňování získaných informací o životě a činnosti Xavery Běhálkové i pokračovatelů folklórních tradic v Tovačově. Součástí závěru práce je i zhodnocení významu tématu pro výuku na základních školách a jeho didaktické využitelnosti ve výuce Občanské výchovy a Dějepisu v regionálním kontextu.

Seznam použitých zkratek

ASUT	armádní soutěž umělecké tvořivosti
atd.	a tak dále
CD	kompaktní disk
cit.	citováno
čp.	číslo popisné
Dr.	doktor
inv. č.	inventární číslo
Juc.	kandidát obojího práva
JUDr.	doktor práv
kol.	kolektiv
m.n.m.	metrů nad mořem
MVDr.	doktor veterinární medicíny
NDR	Německá demokratická republika
P.	páter
roz.	rozená
RVP	Rámcový vzdělávací program
s.	strana
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv
tzv.	tak zvaný
ZAO	Zemský archiv v Opavě
ZUŠ	základní umělecká škola

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

- BARTKOVÁ, Hana, ed. *Od hrnčírského kruhu k mezníkům života, aneb, Životní příběh Bohumila Venclíka*. Tovačov: Klub přátel JUDr. Jaroslava Kremla při o.p.s. Tovačovský zámek, 2014. ISBN 978-80-260-5878-6.
- BEČÁK, Jan Rudolf, Pavel POSPĚCH a František ŠALÉ. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. Boskovice: Albert, 1997. Velká edice Společnosti přátel vesnice a malého města. ISBN 80-858-3443-X.
- BĚLINA, Pavel, Jiří RAK, Jiří POKORNÝ a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-098-5.
- BOUCHAL, Leon. *Toulky tovačovskou minulostí, aneb, 695 let historického putování městem pod Spanilou věží*. Tovačov: Město Tovačov, 2016. ISBN 978-80-906474-1-1.
- DVOŘÁČEK, Petr a Jiří RŮŽIČKA. *Haná: Olomoucko, Prostějovsko, Přerovsko*. Praha: Levné knihy, 2008. ISBN 978-80-7309-516-1.
- FIŠER, Zdeněk, Vladimír VELICKÝ a Antonín INDRÁK. *Tovačov 675 let městem*. Tovačov: Městský úřad, 1996.
- GAJDICA, František. *Xavera Běhálková*. Kojetín: KATOS, 1997.
- HÝBL, František, ed. *Lidový oděv a tanec na Hané: sborník z 5. konference o lidové kultuře na Hané, [konané ve dnech 14.-16. října 1996 v Muzeu Komenského v Přerově]*. Přerov: Muzeum Komenského, 1998.
- LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum J.A. Komenského, 2002. ISBN 80-238-8573-1.
- MÁTLOVÁ-UHROVÁ, Ludmila. *Hanácké tance z Tovačovska*. Praha: SNKLHU, 1954. Národní tance.
- SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2426-2.
- VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*. Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a nadací Zámek Tovačov, 2003. Region Věrovany. ISBN 80-239-2318-8.

Prameny

- ZAO — SOkA Olomouc, Fond Římskokatolická fara Tovačov, matrika 1842–1868, inv. č. 6119, sign. D XII 7, Dostupné na:
<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be96bfce-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=1>.
- ZAO — SOkA Přerov, Fond Národní škola Tovačov, inv. č. 61, Třídni výkaz 1866, Dostupné na:
<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=394A6F02AF6C11E3AA373CD92B63F26B>

Denní tisk

- *Moravská orlice*. 1899, roč. **37**, č. 183 (13.8.1899).
- *Moravská Orlice*. 1905, roč, **43**, č. 76 (2.4.1905).

- *Moravská orlice*. 1907, roč. **45**, č. 105 (7.5.1907).
- *Našinec*. 1884, roč. **16**, č. 69 (12.6.1884).

Internetové zdroje

- LUDVOVÁ, Zdena. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.
- MAŇÁKOVÁ, Magdalena, Jitka MATUSZKOVÁ a Jarmila VRTALOVÁ. *Taneční medailony obcí Hané, Lašska a Slezska: lidové tance z Čech, Moravy a Slezska : III. řada* [online]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2010 [cit. 2019-03-23]. ISBN 978-80-87261-40-8.
- *Mikroregion Střední Haná* [online]. [cit. 2019-03-23]. Dostupné z: <https://www.strednihana.cz/>.
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.
- VENCLÍK, Bohumil, Milada ŽENČÁKOVÁ, Hana FALTUSOVÁ-KRAPKOVÁ a kol. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.
- VENCLÍK, Bohumil. Kronika. *Hanácký soubor Hatě Tovačov* [online]. [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: <https://www.sites.google.com/site/hatetovacov/detsky-soubor-hanacek>.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1- Mapa Hané

Příloha č. 2- Matrika narozených 1853

Příloha č. 3- Rodný dům Xavery Běhálkové

Příloha č. 4- Vstup do opakovací školy

Příloha č. 5- učitel Jan Loyka

Příloha č. 6- P. Theodor Mayer

Příloha č. 7- Ženský pěvecký sbor v Tovačově

Příloha č. 8- P. Tomáš Wiedermann

Příloha č. 9- Xavera Běhálková v hanáckém kroji

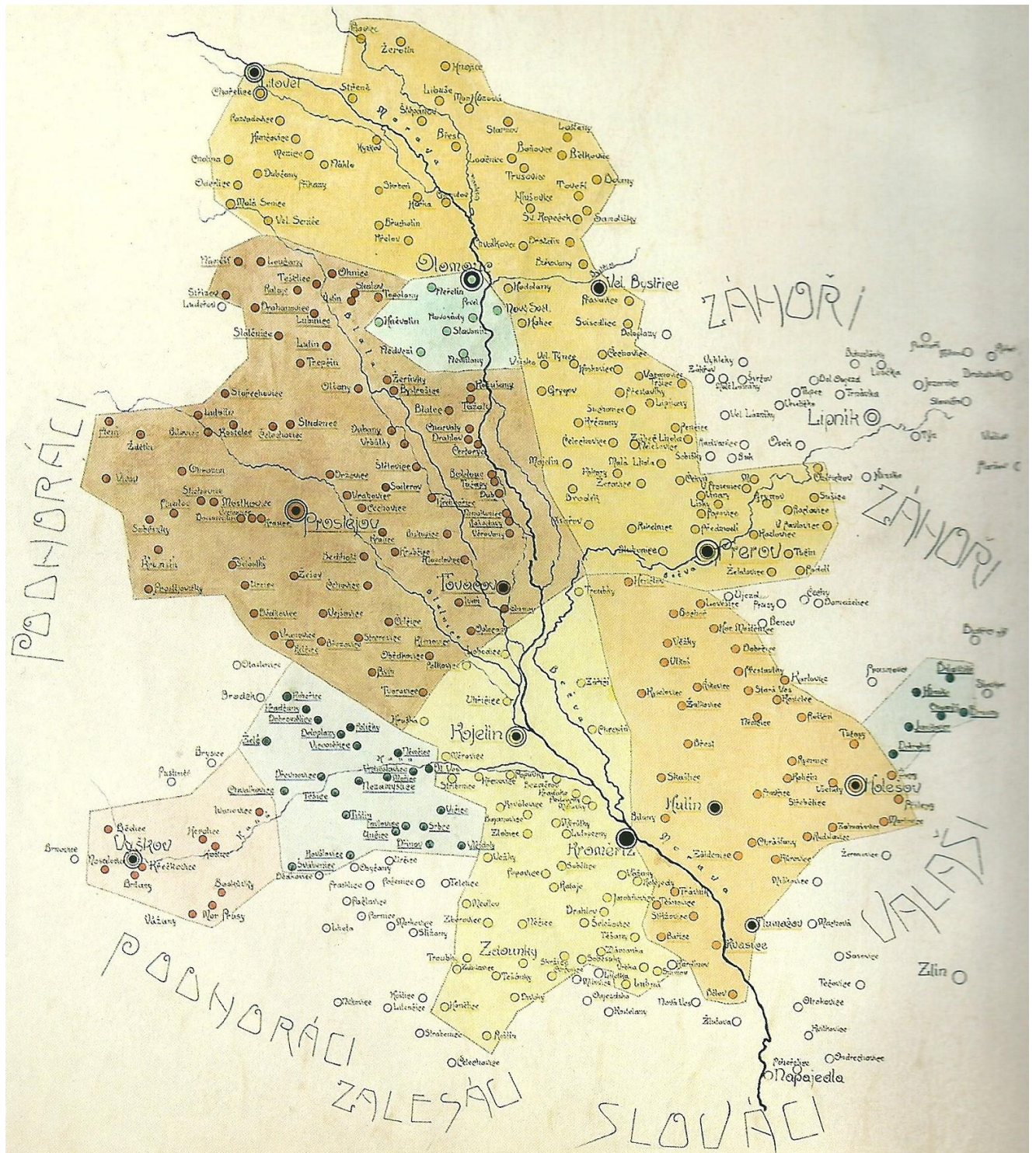
Příloha č. 10- Úmrtní oznámení

Příloha č. 11- Hanácký pár z Tovačova

Příloha č. 12- Milada Ženčáková

Příloha č. 13- Zdena Ludvová se souborem dětí i dospělých v roce 2004

Příloha č. 1- Mapa Hané

Zdroj: LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kraj na Hané*. Přerov: Muzeum J.A. Komenského, 2002, s. 2.

Příloha č. 2- Matrika narozených 1853

1853		1853		1853		1853	
Období	Den	Podoba	Město	Podoba	Město	Podoba	Město
29. Období 1853 Január Január Január	10	Prava	1-1-1	Január Január Január	Marianna Január Január	Január Január Január	Január Január Január
29. Období 1853 Január Január Január	11	Prava	1-1-1	Január Január Január	Marianna Január Január	Január Január Január	Január Január Január
29. Období 1853 Január Január Január	12	Prava	1-1-1	Január Január Január	Marianna Január Január	Január Január Január	Január Január Január
29. Období 1853 Január Január Január	13	Prava	1-1-1	Január Január Január	Marianna Január Január	Január Január Január	Január Január Január

Detail:

23. Období 1853 Január Január Január	2	Prava	1-1-1	Január Január Január	Marianna Január Január	Január Január Január	Január Január Január
--	---	-------	-------	----------------------------	------------------------------	----------------------------	----------------------------

Zdroj: Zemský archiv v Opavě- Státní okresní archiv Olomouc (ZAvO-SOAO), Fond Římskokatolická fara Tovačov, matrika 1842-1868, inv. č. 6119, sign. D XII 7, <http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=be96bfce-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=1>

Příloha č. 3- Rodný dům Xavery Běhálkové

Zdroj: GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 9.

Příloha č. 4- Vstup do opakovací školy

Pořadí	Jména a příjmení opakovačích žáků	Jména a star rodičů	Jméno opakovačích žáků	Vstup do opakovačí školy	Signum opakovačích hodín a jich návštěv																	Přechod opakovač. žáků					Signamenání												
					Signum opakovačích hodín a jich návštěv																	Naborevní	Učení	Práce	Moaing	Vyučování													
					1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.																																		
<i>Dívky z Tovačova</i>																																							
1	Baláš Anna	Šedlec	14	včr	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			
2	Barčíšek Stanislava	Dembaš	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
3	Běhalík Stanislava	únětěl. vířava	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
4	Bittner Františka	Dembaš	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
5	Kališova	"	12	"	364	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
6	Bořčanský Františka	človčák	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
7	Utaluš Františka	mířan	12	"	364	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
8	Flornice	"	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
9	Tomáš Maria	převrženka	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
10	Teravil Rozalia	čelence	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
11	Flejšar Vilémína	prečkůvka	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
12	Falad Viktorie	opavčák	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
13	Kabán Anna	převrženka	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
14	Hýbová Anna	čumický bláze	12	"	364	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
15	Hýbová Františka	sedláč	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
16	Hýbová Maria	hojví	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
17	Flejšar Rozalia	mlýnská	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
18	Čepel Františka	převrženka	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
19	Štárek Vilémína	převrženka	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
20	Klásek Maria	převrženka	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
21	Klement Maria	převrženka	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
22	Štefánek Maria	Dembaš	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
23	Křížová Rozalia	převrženka	12	"	364	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
24	Kováč Maria	převrženka	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
25	Kováč Julia	Dembaš	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
26	Šťáhlíková Rozalia	převrženka	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
27	Flejšar Vilémína	převrženka	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
28	Štefánek Františka	hojví	12	"	364	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		

Detail:

Pořadí	Jména a příjmení opakovačích žáků	Jména a star rodičů	Jméno opakovačích žáků	Vstup do opakovačí školy	Signum opakovačích hodín a jich návštěv																	Přechod opakovač. žáků					Signamenání												
					Signum opakovačích hodín a jich návštěv																	Naborevní	Učení	Práce	Moaing	Vyučování													
					1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17.																																		
<i>Dívky z Tovačova</i>																																							
1	Baláš Anna	Šedlec	14	včr	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
2	Barčíšek Stanislava	Dembaš	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
3	Běhalík Stanislava	únětěl. vířava	12	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
4	Bittner Františka	Dembaš	14	"	365	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		

Zdroj: Zemský archiv v Opavě- Státní okresní archiv Přerov (ZAvO-SOAPr), Fond Národní škola Tovačov, inv. č. 61, Třídní výkaz 1866,
<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=394A6F02AF6C11E3AA373CD92B63F26B>

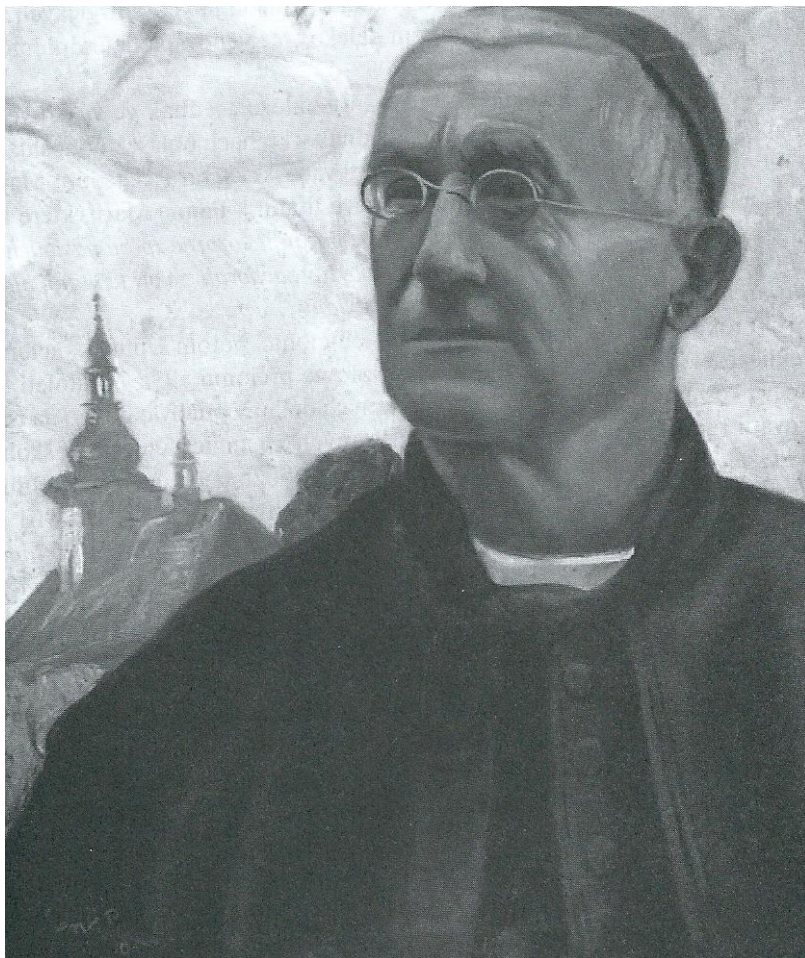

Příloha č. 5- učitel Jan Loyka

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 46.

Příloha č. 6- P. Theodor Mayer

Zdroj: SILNÁ, Ingrid. *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 89.

Příloha č. 7- Ženský pěvecký sbor v Tovačově

Zdroj: VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhálkové*.
Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a
nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 44.

Příloha č. 8- P. Tomáš Wiedermann

Zdroj: VOŽDA, Gustav. *Xavera: materiály o životě a díle Františky T.E. Běhákové*.
Tovačov: Region Věrovany za spolupráce s Hanáckým tanečním souborem Hatě Tovačov a
nadací Zámek Tovačov, 2003, s. 118.

Příloha č. 9- Xavera Běhálková v hanáckém kroji

Zdroj: GAJDICA, František. *Xavera Běhálková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 19.

V hlubokém žalu dovolujeme si všem přátelům a známým oznámiti, že nevyzpytatelně vůlí Nejvyššího zalíbilo se k Sobě povolati naši vroucně milovanou sestru, slečnu

XAVERU BĚHÁLKOVOU,

kteřá v neděli o 11. hodině noční klidně v Pánu zesnula.

Tělesné pozůstatky drahé zesnulé budou **ve středu dne 1. května b. r. o 10. hod. ráno** v domě smutku vykropeny a pak na místním hřbitově k dočasnému odpočinku uloženy.

V Tovačově, dne 29. dubna 1907.

Anna Běháková, rodem Schnürerova šlechtěna z Waldheimu,	Cecilie Běháková, roz. Kubičková, švegruše.	Ed. Běhálek, ředitel panství v Jind. Hradci, Leopold Běhálek, důchodní m. st., bratři.
---	--	--

Kaňk & Konecničekovi, v. o. s. p. s. r. o.

Zdroj: GAJDICA, František. *Xavera Běháková: životopisná črta*. Kojetín: KATOS, 1997, s. 27.

Příloha č. 11- Hanácký pár z Tovačova

Zdroj: LUDVÍKOVÁ, Miroslava. *Lidový kroj na Hané*. Přerov: Muzeum J.A. Komenského, 2002, s. 72.

Příloha č. 12- Milada Ženčáková

Zdroj: BARTKOVÁ, Hana, ed. *Od hrnčířského kruhu k mezníkům života, aneb, Životní příběh Bohumila Venclíka*. Tovačov: Klub přátel JUDr. Jaroslava Krempla při o.p.s. Tovačovský zámek, 2014, s. 51.

Příloha č. 13- Zdena Ludvová (uprostřed v šatce) se souborem dětí a dospělých v roce 2004

Zdroj: Fotoarchiv Zdeny Ludvové

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jitka Peřinová
Katedra nebo ústav:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, PhD.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Kulturní odkaz Františky Terezie Emerencie Xavery Běhálkové na Tovačovsku
Název v angličtině:	The cultural heritage of Františka Terezie Emerencie Xavera Běhálková in the central Moravia region
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá stručnou historií 2. poloviny 19. století a především popisuje životní cestu Františky Terezie Emerencie Xavery Běhálkové. V další části představuje pokračovatele lidových tradic v Tovačově. Na závěr se zabývá didaktickou využitelností.
Klíčová slova:	Xavera Běhálková, folklór, lidové tradice, Tovačov
Anotace v angličtině:	The bachelor Thesis deals with a brief history of the 2nd half of the 19th century and especially describes lifeway of Františka Terezie Emerencie Xavera Běhálková. In the next chapter it presents the followers of folk traditions in Tovačov. In conclusion it deals with didactic usability.
Klíčová slova v angličtině:	Xavera Běhálková, folklore, folk traditions, Tovačov
Přílohy vázané v práci:	13 příloh
Rozsah práce:	47 stran
Jazyk práce:	čeština